

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ

ΖΩΗ ΑΛΗΘΙΝΗ*

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΟΙΚΕΙΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΛΗΘΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

1. ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΟΙΚΕΙΩΣΙΝ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ἡ πολύμορφος ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποτελεῖ τὸν ἕνα μόνον παράγοντα τῆς σωτηρίας καὶ ζωοποιήσεως τοῦ ἀνθρώπινου γένους· ὁ ἕτερος παράγων εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀποψις αὕτη, διατυπωμένη ἐπιγραμματικῶς ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου διὰ τῆς προτάσεως «τοῦτο τὸ ἔργον Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὑμῶν»¹, εἶναι ἡ μόνη σύμφωνος πρὸς τὴν ὑπαρξίν ἐλευθέρως βουλήσεως παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βιάζεται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ δὲν ἐκβιάζει αὕτη τοὺς ἀνθρώπους· ὁ Θεὸς προτείνει τὸ δῶρον αὐτοῦ, ἀλλὰ ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ τείνῃ καὶ αὐτὸς τὴν χεῖρα ἵνα λάβῃ αὐτό. Μέσον λήψεως αὐτοῦ εἶναι ἡ πρόθυμος ἀνταπόκρισις εἰς τὸν θεῖον θέλημα, εἰς τὴν ἐκφραζομένην δὲ θέλησιν πρὸς οἰκειώσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσφερομένης νέας ζωῆς ἔρχεται ἄρωγός ἡ θεία χάρις· «θέλουσι γὰρ ὑμῖν εὖ πράσσειν Θεὸς ἔτοιμος εἰς τὸ παρασχεῖν»².

Μολονότι ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται εὐχερής, εἶναι ἐν τῇ πραγματικότητι δυσχερής. «Ἐμοὶ δὲ δύσκολον Θεοῦ ἐπιτυχεῖν»³. Τὸ ἔργον ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν μεταστροφὴν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ ἐγὼ καὶ τῶν περὶ τὸ ἐγὼ πρὸς τὴν θεῖαν πραγματικότητα καὶ πρὸς τὸν Θεόν⁴, ἐν τῇ προσπάθειᾳ δὲ ταύτῃ ἀναφαίνονται πλεῖστα ἐμπόδια ἐπισκοτιζόντα τὴν πραγματικότητα καὶ ἐμποδίζοντα τὴν μεταστροφὴν. Αἱ «ἐνέδραι τοῦ διαβόλου»⁵ εἶναι πολλαί, πολλοὶ δὲ εἶναι καὶ οἱ καθιστάμενοι ὄργανα αὐτοῦ καὶ σπείροντες «κακὰς βοτάνας»⁶ πρὸς παραπλάνησιν τῶν ἀγαθῶν. «Ὁ ἀρχὼν τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν γνώμην διαφθεῖραι»⁷. Μόνον

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου Τόμου σελ. 633.

1. Πόλ. 7,3. Ἡ φράσις ἀναφέρεται εἰς ὀρισμένην ἐνέργειαν, ἣν ὁ Ἰγνατίος ἀπαιτεῖ ἀπὸ τῶν Σμυρναίων.

2. Σμυρν. 11,3. Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς αὕτη εἶναι καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου περὶ τῆς οἰκειώσεως τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίας. Βλ. Β. Ἰωαννίδου, ἔργ. μνημ., σελ. 147 κ. ἑξ. 3. Ρωμ. 1,2.

4. Περὶ τῆς δυσκολίας τῆς προσπάθειας ταύτης καὶ τῶν ὀδυνηθῶν αὐτῆς συνεπειῶν διὰ τὸν φυσικὸν ἀνθρώπον βλ. C. S. Lewis, *The Problem of Pain*, London, 1946, σελ. 78 κ. ἑξ. 5. Τραλλ. 8,1.

6. Φιλ. 3,1. Βλ. καὶ Ἐφ. 10,3, «βοτάναι τοῦ διαβόλου». 7. Ρωμ. 7,1.

ὅταν διαφύγωσι τὴν ἐπήρεια ταύτην τῶν πονηρῶν δυνάμεων, δύνανται οἱ ἄνθρωποι νὰ συναντήσωσι τὸν Θεὸν καὶ ζήσωσι μετ' αὐτοῦ¹.

Ἐπομένως ἡ νέα ζωὴ λαμβάνεται μόνον διὰ σκληροῦ καὶ διαρκοῦς ἀγῶνος², κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ πιστοί, ὡς «θεοδρόμοι»³, δεόν νὰ ἔχωσι τὸν κατάλληλον ὅπλισμόν (πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν κ.λ.π.)⁴ διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξέλθωσι νικηταὶ καὶ θὰ στεφθῶσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. «Θέμα» (βραβεῖον) τοῦ ἀγῶνος εἶναι ἡ αἰωνία ζωή. «Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητῆς· τὸ θέμα ἀφθαρσία καὶ ζωὴ αἰώνιος»⁵.

2. ΓΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΙΣ

Τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἀνθρωπίνης προσπαθείας πρὸς προσέγγισιν τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ἡ γνῶσις, ἣτις πάντως δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ καθαρῶς νοησιαρχικῆν ἔννοιαν, διότι, ἀντιθέτως πρὸς τὴν νοητικὴν, θεωρητικὴν καὶ φαντασιώδη γνῶσιν τοῦ κόσμου⁶, αὕτη εἶναι πνευματικὴ καὶ καθωρισμένη. Ἡ γνῶσις τοῦ κόσμου κατ' οὐσίαν εἶναι ἀνύπαρκτος· «ποῦ ἡ καύχησις τῶν λεγομένων συνετῶν ;»⁷ Ὁ μόνος «σοφίας» τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός⁸, ἡ μόνη δὲ σοφία τὴν ὁποίαν οὗτος ἔδωκεν εἰς

1. Μαγν. 1,3.

2. Ἡ παράστασις τῆς ἀνθρωπίνης προσπαθείας πρὸς οἰκείωσιν τῆς ἀληθοῦς ζωῆς ὡς ἀγῶνος εἶναι προσφιλέης εἰς πλείστους Ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς. Ὁ Παῦλος ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ λέγει ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος» (Β' Τιμ. 4,7 ἔξ.). Βλ. καὶ Μεγάλου Βασιλείου, Πρὸς Νέους 1,2, «καὶ ἡμῖν οὖν ἀγῶνα προκείσθαι πάντων ἀγῶνων μέγιστον νομίζειν χρεῶν...» τοῦ αὐτοῦ Ἐπιστολαὶ 5,2. 101, Ἰδιόμελον τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς (βλ. ἐν Τριφδίῳ), «τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν ἠνέφκεται, οἱ βουλόμενοι ἀθλῆσαι εἰσέλθετε...».

3. Φιλ. 2,2. Βλ. καὶ Πολ. 7,2. Ἄλλας μεταφορὰς ἐκ τῶν ἀθλητικῶν ἀγῶνων ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καὶ τοῖς Ἀποστολικαῖς Πατράσι βλ. ἐν Α' Κορ. 9,24. Φιλιπ. 3,14. Κλήμεντος Ρώμης Α' πρὸς Κορινθίους 5,1. Ἰγνατίου πρὸς Πολύκαρπον 1,3. 2,3. 3,1.

4. Πολ. 6,2. «τὸ βάπτισμα ὑμῶν μενέτω ὡς ὄπλα, ἡ πίστις ὡς περικεφαλαία ἡ ἀγάπη ὡς δόρυ, ἡ ὑπομονὴ ὡς πανοπλία. Τὰ δεπόσιτα ὑμῶν τὰ ἔργα ὑμῶν, ἵνα τὰ ἄκκεπα ὑμῶν ἄξια κομίσησθε».

5. Πολ. 2,3.

6. Βεβαίως ὁ Ἰγνάτιος ἔχει ὑπ' ὄψιν τόσον τὴν Ἑλληνικὴν σοφίαν ὅσον καὶ τὴν γνῶσιν τῶν Γνωστικῶν. Ἡ κενότης τῆς γνώσεως ταύτης τονίζεται ὑπὸ τοῦ Παύλου. «Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ ἀγγέλων, ἃ εἴρακεν ἐμβατεύων εἰκὴ φυσιοῦμενος ὑπὸ τοῦ νοῦς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», Κολ. 2,18.

7. Ἐφ. 18,1. Περβλ. Α' Κορ. 1,20.

8. Σμυρν. 1,1.

αυτούς είναι ἡ «γνώσις τοῦ Θεοῦ», ἣτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς γνώσεως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ¹. Πᾶν ἕτερον εἶδος γνώσεως ἐὰν δὲν εἶναι ἐπικίνδυνον, εἶναι περιττόν, ἐκτὸς ἐὰν ἐξυληρετῇ καὶ ὀδηγῇ εἰς τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπιβεβαιωτικῶς ἠνωμένη μετὰ τῆς γνώσεως εἶναι ἡ πίστις, ἣτις ἀποτελεῖ αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς νέας ζωῆς· «ἀρχὴ μὲν πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη»². Πίστις εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἰδίως δὲ εἰς τὴν υἰότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῆς ἀρχαϊκῆς ὁμολογίας πρὸ τοῦ βαπτίσματος· «πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»³. Κατ' ὀλίγον διεισορφήθη ὀρισμένον σύστημα διδασκαλίας περὶ τῶν πιστευτέων ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας κατεμάνθανον καὶ ἀπεδέχοντο οἱ κατηχούμενοι πρὸ τοῦ βαπτίσματος, καλούμενον παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ «τύπος καὶ διδαχὴ ἀφθαρσίας»⁴ καὶ «χριστομαθία»⁵. Τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν στηρίζεται πάντοτε εἰς τὰ «δόγματα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων»⁶, εἶναι δὲ καταγεγραμμένον ἐν τοῖς ἀρχείοις, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ⁷.

Ἀντικείμενον τῆς πίστεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τόσον ὁ Θεὸς ὅσον καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, δὲν ὑπάρχει ὁμοίως ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰγνατίου ἰσοδύναμος ἔμφασις ἐπὶ τῶν δύο τούτων περιπτώσεων. Εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ Ἰγνατίος τονίζει τὴν δευτέραν περίπτωσιν, περιορίζων μάλιστα τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ εἰς τὰ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ἀμφισβητούμενα σημεῖα. Οἱ αἰρετικοί, τοὺς ὁποίους ὁ Ἰγνατίος εἶχεν ὑπ' ὄψιν, φαίνεται ὅτι ἀνῆκον εἰς δύο κινήσεις⁸,

1. Ἐφ. 17,2, «λαβόντες γνώσιν Θεοῦ, ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός». Πρβλ. Κολλοσσαεὶς 2,3, «ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι».

2. Ἐφ. 14,1.

3. Πράξ. 8,37.

4. Μαγν. 6.

5. Φιλ. 8,2.

6. Μαγν. 13,1.

7. Φιλ. 8,2. «Ἐὰν μὴ εὖρω ἐν τοῖς ἀρχείοις, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, οὐ πιστεύω», λέγον οἱ αἰρετικοὶ Ἰγνατίου διαφορὰ μετὰ τῶν ἐσσηνητῶν ὡς πρὸς τὴν στίξιν τοῦ παρόντος χωρίου. Κατὰ τὸν Th. Zahn, Geschichte des neutestamentlichen Kanons, Erlangen, 1892, τ. 2, σ. 945—49 καὶ F. X. Funk, Patres Apostolici, τ. I, σ. 270, «ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ» εἶναι ἐπεξηγήσις τῆς φράσεως «ἐν τοῖς ἀρχαίοις», ἐν ᾧ ἀντιθέτως κατὰ τὸν J. B. Lightfoot, ἔργ. μν., τ. 2, σελ. 272, καὶ K. Billmeyer, Die apostolischen Väter, Tübingen, 1924, σελ. 104 ἐξ. αὐτὴ εἶναι ἀντικείμενον τοῦ «οὐ πιστεύω». ὁπότε Εὐαγγέλιον δὲν σημαίνει τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πίστιν, ἀρχεῖα δὲ εἶναι τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐπειδὴ τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ρῥαδιμοῦ καλοῦνται «ἀρχεῖα», τὸ δὲ ρῥημα πιστεύω συντάσσεται συνήθως μετ' αἰτιατικῆς ἢ μετὰ τῆς προθέσεως εἰς, προτιμῶμεν τὴν πρώτην ἀποψιν.

8. Βλ. C. C. Richardson, Christianity of Ignatius of Antioch, New York, 1935, σελ. 51—54.

τὴν δοκητικὴν¹ καὶ τὴν Ἰουδαϊστικὴν², καίτοι κατὰ τινὰς δέον νὰ ταυτίσωμεν τὰς δύο ταύτας κινήσεις. Πάντως ἀμφότεραι ἦσαν ἀνάμικτοι μετὰ γνωστικῶν στοιχείων, εἰς ταύτας δὲ διέβλεπεν ὁ Ἰγνάτιος τὸν κίνδυνον καταρρευσέως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο χαρακτηρίζει αὐστηρότατα τοὺς ὁπαδοὺς αὐτῶν ὡς «θηρία ἀνθρωπόμορφα»³, «λύκους»⁴ καὶ «κύνας λυσσῶντας, λαθροδῆκτας»⁵. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰγνατίου καταφαίνεται ὅτι ὁ Δοκητισμὸς ἦτο εὐρύτατα διαδεδομένος ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὡς εἰς δὲ ἐκ τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς συγγραφῆς καὶ ἀποστολῆς αὐτῶν πρὸς τὰς διαφόρους Ἐκκλησίας δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ καταπολέμησις τῆς αἰρέσεως ταύτης διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς συσπειρώσεως πάντων τῶν πιστῶν περὶ τὸν ἐπίσκοπον, ἀντιπροσωπεύοντα τὸ γνήσιον πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Κατὰ τῆς αἰρετικῆς τάσεως τῶν Δοκητῶν ὁ Ἰγνάτιος ἐπιμένει ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῆς πραγματικῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τοῦ πραγματικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Πρὸς τονισμὸν τῆς ἀληθοῦς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιεῖ τὴν λέξιν «σαρκοφόρος», καὶ τὴν ἔκφρασιν «ἰατρὸς σαρκικὸς τε καὶ πνευματικὸς»⁶. Ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν ὀρίζεται, κατὰ τρόπον οὐχὶ ἀπολύτως ἀκριβῆ, ὡς «σὰρξ τοῦ Κυρίου», ἡ δὲ ἀγάπη ὡς «αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷.

Ἡ πίστις εἶναι ἡ πρώτη βαθμὶς ἐπὶ τῆς ὁποίας πατεῖ ὁ εἰς τὴν νέαν ζωὴν εἰσερχόμενος ἄνθρωπος· εἶναι «ἀναγωγεὺς» εἰς τὸν Θεόν»⁸. Οἱ πιστεύοντες, κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου θὰ ἀποφύγωσι «τὸ ἀποθανεῖν»⁹ καὶ θὰ κληρονομήσωσι τὴν ζωὴν. Οἱ ἐκτὸς τῆς ὀρθῆς ταύτης πίστεως δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς Χριστιανοί· εἶναι ἄπιστοι καὶ ἄθεοι¹⁰.

1. Βλ. Σμυρν. 4,2, 5,2. Ἐφ. 7,2. 18,2. 20,2 Μαγν. 11. Τραλλ. 9. Ἐν ἅπασί σχεδὸν τοῖς κεφαλαίοις τῆς πρὸς Σμυρναίους ἐπιστολῆς ὑπάρχουσιν ὑπαινιγμοὶ περὶ τῆς αἰρετικῆς ταύτης κινήσεως.

2. Βλ. Μαγν. 8,1, «κατὰ νόμον Ἰουδαϊσμὸν (Ἰουδαϊκόν;) ζῶμεν», 9, «μηκέτι σαββατίζοντες, ἀλλὰ κατὰ Κυριακὴν (ζωὴν) ζῶντες», Φιλ. 6,1, Ἰουδαϊσμός.

3. Σμυρν. 4,1.

4. Φιλ. 2.

5. Σμυρν. 5,2, «τὸν δὲ Κύριόν μου βλασφημεῖ, μὴ ὁμολογῶν αὐτὸν σαρκοφόρον».

6. Ἐφεσ. 7,2. Βλ. καὶ Μαγν. 2,1, «ἔνωσιν εὐχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ», καὶ ἀλλαχοῦ.

7. Τραλλ. 8,1. Καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἀνάστασιν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι «ἐν σαρκί» καὶ οὐχὶ «ἀσώματον δαιμόνιον», ὡς αὐτὸς εἶπε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, Σμυρν. 3,2 (τὸ χωρίον τοῦτο προέρχεται ἐκ τῶν ἀγράφων λόγων τοῦ Κυρίου· ἴσως δὲ ἐλήφθη ἐκ τοῦ κηρύγματος τοῦ Πέτρου). Βεβαίως ἡ σὰρξ ἦδη δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς πνευματικὴ. 8. Ἐφ. 9,1.

9. Τραλλ. 2,1.

10. Τραλλ. 10. Βλ. καὶ 3,2, ὡς καὶ Παύλου Ἐφ. 2,12, «ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ». Ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ οὐδεμία διάκρισις γίνεται μεταξὺ ἀθέων καὶ ἀπίστων.

Ἡ μετάνοια παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ κατέχει δευτερεύουσαν θέσιν. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐτόνισαν τὴν ἀνάγκη τῆς πλήρους ἀπαλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν παλαιῶν σκέψεων καὶ πράξεων καὶ μεταστροφῆς πρὸς τὸν νέον τρόπον ζωῆς τὸν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθέντα. Ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τοῦτο ἀπηυθύνετο πρὸς τὴν μακρὰν τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότητα ἣτις ἐκαλεῖτο νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν νέαν πίστιν. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰγνατίου οὐδὲν προσηλυτιστικὸν στοιχεῖον παρουσιάζουσιν, ἀπευθυνόμεναι πρὸς Χριστιανοὺς καὶ ἀποσκοποῦσαι νὰ συγκρατήσωσι τούτους εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν. Περιέχουσιν ὅμως προτροπὰς περὶ μετανόιας τῶν αἱρετικῶν, οὗτοι δὲ πλέον μετάνοια εἶναι οὐχὶ ἢ ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς ἐσφαλμένης πίστεως μεταστροφῆ¹.

3. ΑΥΤΑΠΑΡΝΗΣΙΣ

Ἡ κατάσταση εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται ὁ ἀνθρώπος διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προσπαθειῶν ἀποτελεῖ νέαν μορφήν ζωῆς· ἀλλὰ διὰ νὰ προσλάβῃ τὸ νέον ὀφείλει νὰ ἀποδιώξῃ τὸ παλαιόν, νὰ ἀπαρνηθῇ ἑαυτὸν καὶ τὸν κόσμον. Πρὸ τῆς οὐρανίου πραγματικότητος καὶ τῆς νέας, ἀληθοῦς καὶ ἀπολύτου ζωῆς, τὴν ὁποίαν οἱ πιστοὶ ἔχουσι πρὸ αὐτῶν ὡς ἀγωνιστικὸν «θέμα», αἱ πραγματικότητες τοῦ κόσμου τούτου ὠχρῶσιν. «Οὐδὲν μοι ὠφελήσει τὰ τερπνὰ τοῦ κόσμου οὐδὲ αἱ βασιλεῖαι τοῦ αἰῶνος τούτου»². Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ διαθέσει τοῦ ἀνθρώπου δύο νομίσματα, ἐν τοῦ Θεοῦ καὶ ἕτερον τοῦ κόσμου³, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔχει ἴδιον χαρακτῆρα, ἴδιαν ἀξίαν, ἢ δὲ ἀξία τοῦ νομίσματος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνεκτίμητος, καὶ ἐκ τούτου ὀφείλουσιν οἱ πιστοὶ νὰ ἐπιδιώκωσι τὴν κατοχὴν τοῦ νομίσματος τούτου. Τὸ νόμισμα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου τούτου εἶναι διὰ τοὺς ἀπίστους⁴ καὶ πρέπει νὰ ἀπορριφθῇ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. «Οὐκέτι θέλω κατὰ ἀνθρώπους ζῆν»⁵.

Ἦδη ἡ πίστις καί, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ μετάνοια προϋποθέτουσιν ἀπάρνησιν τινὰ τῶν παλαιῶν σκέψεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὁ Ἰγνάτιος προχωρεῖ πέραν τούτου. Βεβαίως αἱ ἀντιλήψεις αὐτοῦ δὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν νέαι, καθ' ὅτι θεμελιώδης ἀπαίτησις τῆς

1. Βλ. Σμυρν. 5,3, «μέχρις οὐ μετανοήσωσιν εἰς τὸ πάθος», Φιλ. 8,1, «πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ Κύριος, ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἐνότητα τοῦ Θεοῦ καὶ συνέδριον τῶν ἐπισκόπων». Περὶ μετανόιας ἀπὸ τῶν κακῶν ἔργων δὲν γίνεται λόγος παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ.

2. Ρωμ. 6,1.

3. Βλ. Ματθ. 22,21, «ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

4. Μαγν. 5,2.

5. Ρωμ. 8,1. Βλ. καὶ 4,3, «μηδὲν ἐπιθυμῆν κοσμικὸν ἢ μάταιον» (ἢ φράσις «κοσμικὸν ἢ μάταιον» ἐλλείπει ἀπὸ τῶν ἀρχαίων μεταφράσεων).

διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἄρνησις ἑαυτοῦ· «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι· ὅς γὰρ ἂν θέλη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὐρήσει αὐτήν»¹. Ὁ Ἰγνάτιος ὁμως ἐπιμένει περισσότερον ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἐν ᾧ οἱ λόγοι τοῦ Χριστοῦ δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς σημαίνοντες τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κοσμικοῦ φρονήματος καὶ τὴν νέκρωσιν τῶν κοσμικῶν πόθων, οὗτος θεωρεῖ τὴν πραγματικὴν θυσίαν τῆς ζωῆς ὡς τὸ ἀσφαλέστατον μέσον πρὸς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν· «καλὸν τὸ δύναι ἀπὸ κόσμου εἰς Θεόν, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀνατείλω»². Ἀναζητεῖ τὸ μαρτύριον μετ' ἀκατανικήτου ὁρμῆς καὶ μετ' ἀγαλλιάσεως περιγράφει τὰς λεπτομερείας τῶν παθημάτων, ἅτινα μέλει νὰ ὑποστῇ.

*Πῦρ καὶ σταυρός,
θηρίων τε συστάσεις,
ἀνατομαί, διαιρέσεις,
σκορπισμοί, δστιῶν,
συγκοπή μελῶν,
ἄλεσμοὶ ὄλου τοῦ σώματος,
κακαὶ κολάσεις τοῦ διαβόλου
ἐπ' ἐμὲ ἐρχέσθωσαν,
μόνον ἵνα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω»³.*

Τὸ μαρτύριον θεωρεῖται ὡς θυσία πρὸς τὸν Θεόν⁴, ὡς τρόπος ἐπισφραγίσεως τῆς πίστεως καὶ ὁμολογίας τοῦ πιστοῦ διὰ τοῦ αἵματος⁵, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀγὼν πρὸς τὸν διάβολον, ὅστις, ἐπιχειρῶν πάντοτε νὰ διαρπάσῃ τὸν πιστὸν ἀπὸ τῆς σκέπης τοῦ Θεοῦ, ἐνεργεῖ οὕτω κατὰ μεγαλύτερον λόγον κατὰ τὸ μαρτύριον, τῇ ὑποβοηθήσει τῶν βασανιστηρίων, τὰ ὅποια δύνανται νὰ κάμψωσι τοὺς ἀδυνάτους χαρακτῆρας. Ὁ Ἰγνάτιος ἐκφράζει τὴν προσωπικὴν του ἐμπειρίαν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἥτις ἦτο καὶ ἐμπειρία πάντων τῶν εἰς τὸ μαρτύριον ὀδηγουμένων· «ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου διαρπάσαι με βούλεται»⁶. Νίκη ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ σημαίνει ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς ἐπηρεείας τοῦ διαβόλου καὶ ἀγόγγυστον ἀποδοχὴν τῶν βασάνων,

1. Ματθ. 16,24 ἄξ.

2. Ρωμ. 2,8.

3. Ρωμ. 5,3.

4. Βλ. Ρωμ. 2,2; «σπονδισθῆναι Θεῷ».

5. Τὸ ρῆμα μαρτυρεῖν ἔλαβε τὴν σημασίαν τῆς δι' αἵματος ἐπισφραγίσεως τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως λίαν ἔνωρίς. Πρβλ. Πρῆξ. 22,20. Α' Τιμ. 6,13. Βλ. Η. Delahay, Martyr et Confesseur, Analecta Bollandiana, 39 (1921), σελ. 20—49.

6. Ρωμ. 7,1.

δι' ὧν ἐπιτυγχάνει τις τοῦ Θεοῦ ἀμέσως¹. Οὕτω τὸ μαρτύριον καθίσταται συνώνυμον πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν².

Καταβάλλεται προσπάθεια ὅπως ἐξηγηθῇ ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ Ἰγνατίου ψυχολογικῶς ἐκ τῆς ἐμπειρίας τοῦ μελλοθανάτου, ὅστις, βλέπων τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐπικείμενον, καταλαμβάνεται ὑπὸ παθολογικοῦ πόθου τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἐνώσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ³. Ἐν γένει ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῆς νεωτέρας ἀτομικῆς ψυχολογίας, ἣτις ἐπιχειρεῖται κατὰ τὴν προσπάθειαν ταύτην, ἐπὶ προσώπων ζησάντων ἐν παρῳχημένῃ ἐποχῇ εἶναι παρακεκινδυνευμένη, ἀλλ' ἐν τῇ παρουσίᾳ περιπτώσει εἶναι τελειῶς ἀστήρικτος, διότι ἡ τοιαύτη ἀντίληψις τοῦ Ἰγνατίου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς προῖόν σιγμιαίας ψυχολογικῆς καταστάσεως. Ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας δὲν εἶχεν ἐκ τῶν προτέρων ἐσχηματισμένην τοιαύτην ιδέαν περὶ τῆς σημασίας τοῦ μαρτυρίου, δὲν θὰ ἀπεδέχετο τοῦτο μετὰ τοσαύτης ἀγαλλιάσεως. Ἄλλωστε εἶχεν εὐκαιρίαν ἀποφυγῆς αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν μετ' ἐπιμονῆς ἀπέκρουσεν⁴.

4. ΟΜΟΗΘΕΙΑ ΘΕΟΥ

Ἐν τῇ πρὸς πνευματικὴν ἀναμόρφωσιν καὶ ἀγαγέννησιν προσπαθείᾳ ὁ ἄνθρωπος δέον νὰ καταστῇ ἱκανὸς μαθητῆς καὶ μιμητῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἱ λέξεις μαθητῆς καὶ μαθητεύειν φέρουσι καθαρῶς χριστιανικὸν χρῶμα· ἤδη οἱ πρῶτοι ἀκόλουθοι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ δώδεκα, οἱ ἐβδομήκοντα, αἱ γυναῖκες καὶ οἱ λοιποὶ ὁπαδοί, εἶχον κληθῆ μαθηταί, ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτῶν πρὸς προσηλυτισμὸν νέων ὁπαδῶν μαθητεύειν⁵. Τὸ ὄνομα τοῦτο τῶν Χριστιανῶν, διατηρηθὲν καὶ μεταγενεστέρως, ἐκφράζει ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πρὸς διαφώτισιν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν ἐπιθυμίαν αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν στενὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸν Θεόν, ὡς διδάσκαλον. Μόνον ἐφ' ὅσον καταστῇ τις μαθητῆς δύναται νὰ καταμάθῃ τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν⁶. Ἄλλ' ἡ μαθήτευσις συνεπάγε

1. Γενικῶς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τὸ μαρτύριον ἐθεωρεῖτο ὡς πόλεμος κατὰ τῶν δαιμόνων. Βλ. F. J. Dölger, Der Kampf mit dem Aegypter in der Perpetua-Vision. Das Martyrium als Kampf mit dem teufel, Antike und Christentum, 3, 1932, σελ. 177—180.

2. Βλ. Ρωμ. 6,2, «μὴ ἐμποδιστέ μοι ζῆσαι (=μαρτυρῆσαι)», Μαγν. 5,2, «ἐὰν μὴ αὐθαιρέτως ἔχωμεν τὸ ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔχωμεν», Σιμων. 4,2, «ἐγγὺς μαχαίρας ἐγγὺς Θεοῦ, μεταξύ θηρίων μεταξύ Θεοῦ».

3. Βλ. J. Moffatt, Ignatius of Antioch, A Study in Personal Religion, Journal of Religion, 10 (1930), σελ. 169—186.

4. Βλ. πολλαχοῦ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ.

5. Βλ. Ματθ. 5, 1, 28, 19.

6. Μαγν. 10, 1. Πρβλ. καὶ Ἐφσο. 1, 2, 3, 1 κ.λ.π.

ται καὶ μίμησιν τῶν ἔργων καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ διδασκάλου, τοῦ Θεοῦ¹. Ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου τονίζεται κατὰ πρῶτον ἡ μίμησις τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ², διὰ τῆς ὁποίας καθίσταται τις τέλειος μαθητής, ἐπεταὶ δὲ αὐτῇ ἡ ἔμφασις ἐπὶ τῆς μιμήσεως τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Θεοῦ, ἣτις καλουμένη παρ' αὐτῶ *δμοήθεια Θεοῦ*³, ἀναφέρεται τόσον εἰς τὰς ἀγαθὰς διαθέσεις ὅσον καὶ εἰς τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Ἡ ἀγάπη πρὸς ὅλους, ἡ πραότης, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἡμερότης⁴, ἡ ἀγαθοεργία πρὸς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκη⁵ ἀποτελοῦσιν ὄψεις τινὰς τοῦ νέου χαρακτῆρος, τὸν ὁποῖον δεόν νὰ ἀποκτήσῃ ὁ πιστός⁶.

Διὰ τῆς προσπαθείας πρὸς μίμησιν τοῦ Θεοῦ ἡ διάνοια τοῦ πιστοῦ θὰ καταστῇ «ἄμωμος καὶ ἀδιάκριτος... οὐ κατὰ χρῆσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν», ἡ δὲ ἀναμόρφωσις αὐτοῦ δὲν θὰ περιορίζηται εἰς τὴν σκέψιν καὶ τοὺς λόγους μόνον, ἀλλὰ θὰ ἐπεκτεινῆται καὶ εἰς τὰ ἔργα· «Ἦνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, Ἦνα μὴ μόνον λέγωμαι, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ»⁷.

5. ΠΟΘΟΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

Ἐν ἐπὶ πλεον βῆμα πρὸς τὴν οἰκείωσιν νέας καὶ ἀληθοῦς ζωῆς ἀποτελεῖ ὁ πόθος τοῦ Θεοῦ, ὁ πόθος πρὸς ἔνωσιν μετ' αὐτοῦ, ὡς συνέπεια τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων. Ὁ Χριστός ἀποτελεῖ τὸν μυστικὸν ἔρωτα τοῦ πιστοῦ, ὁ δὲ πόθος πρὸς ἔνωσιν μετ' αὐτοῦ εἶναι ἀσίγαστος.

Ζῶν γράφω ὑμῖν,

ἔρῶν τοῦ ἀποθανεῖν.

Ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται

καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόθυλον

ἕδωρ δὲ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί,

ἔσωθέν μοι λέγον

Δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα⁸.

1. Τραλλ. 1, 2, «μιμηταὶ ὄντες Θεοῦ». Βλ. καὶ Παύλου Α' Κορ. 4, 16. 11, 1. Ἐφεσ. 5, 1. Β' Τιμ. 1, 6. Κλήμεντος Ρώμης πρὸς Κορινθίους Α' 27.

2. Ρωμ. 6, 3, «ἐπιτρέψατέ μοι μιμητὴν εἶναι τοῦ πάθους τοῦ Θεοῦ μου». Πρβλ. καὶ Ἐφεσ. 1, 2.

3. Μαγν. 6, 2. Πολυκ. 1, 2.

4. Ἐφεσ. 10, 2.

5. Σμυρν. 6, 2. Πολυκ. 4, 1.

6. Περὶ τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἰγνατίον βλ. J. Preiss, La mystique de l'imitation du Christ et de l'unité chez Ignace d'Antioche. Revue d'histoire et de philosophie religieuse, 18 (1938), σελ. 197—241. Ἡ μίμησις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸ παραδείγμα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Βλ. Ἐφεσ. 12 περὶ τοῦ Παύλου.

7. Τραλλ. 1, 1.

8. Ρωμ. 3, 2.

9. Ρωμ. 7, 3. Ἡ φράσις «ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται» δύναται νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ὡς σημαίνουσα τὴν σταύρωσιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου,

Ἄρτον Θεοῦ θέλω,
 ἄρτον οὐράνιον.
 ἄρτον ζωῆς,
 ὃς ἐστι σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ . . .
 καὶ πόμα Θεοῦ θέλω,
 τὸ αἷμα αὐτοῦ,
 ὃ ἐστὶν ἀγάπη ἄφθαρτος
 καὶ ἀένναος ζωῆ¹.
 Ἐκεῖνον ζητῶ
 τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα.
 ἐκεῖνον θέλω
 τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα².

Μέσον ἱκανοποιήσεως τοῦ πόθου τούτου εἶναι ἡ προσευχή, ἥτις φέρει τὸν πιστὸν εἰς κοινωνίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ καταρτίζει αὐτόν³, καὶ τὸ μαρτύριον.

Οὕτω, ὁ ἄνθρωπος, πιστεύων εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν Χριστιανικῶν ἀρχῶν καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀπαρνούμενος τὸ παλαιὸν ἐγώ, μιμούμενος ἐν παντὶ τὸν θεῖον χαρακτήρα καὶ σφοδρῶς ἐπιθυμῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἔνωσιν, καθίσταται ἕτοιμος νὰ οικειωθῇ τὴν νέαν ἀληθινὴν ζωὴν, ἣν ὁ Θεὸς προσφέρει εἰς αὐτόν.

6. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΩΣ ΤΑΜΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΛΗΘΙΝΗΣ ΖΩΗΣ⁴

Ἀνωτέρω ἀνεπτύχθησαν αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀτομικῆς προσπαθείας πρὸς οικειώσιν τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἡ ζωὴ δὲν εἶναι μόνον ὑπόθεσις ἀτομικὴ οὔτε κατακτᾶται διὰ μόνων τῶν ἀτομικῶν προσπαθειῶν. Εἶναι καὶ ὁμαδικὸν ἀγαθόν, διὰ τοῦτο δὲ πρέπει νὰ καταβληθῶσι καὶ κοιναὶ προσπά-

κατὰ τὰ τοῦ Παύλου Γαλ. 5,14, «οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν» καὶ Γαλ. 6,14, «ἐγὼ κόσμος ἐσταύρωμαι καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ». Προτιμητέα ὅμως εἶναι ἡ ἐξήγησις καθ' ἣν αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν πρὸς τὸν σταυρωθέντα Χριστὸν ἀγάπην, ὅποτε τὸ χωρίον λαμβάνει ἐξόχως μυστικὴν σημασίαν. Βλ. καὶ Ὁριγένους, Πρόλογος εἰς τὸ Ἄσμα, Ρ. Γ., 13,70, Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θεῶν ὀνομάτων, 4,12, Ρ. Γ., 3,709.

1. Ρωμ. 7, 2.

2. Ρωμ. 6, 1.

3. Ἐφεσ. 5, 2, 11, 2. Μαγν. 14. Τραλλ. 12, 2. Ἰδίως τονίζεται ἡ ὑπὲρ τοῦ καταρτισμοῦ τῶν ἄλλων προσευχή. «Εἰ γὰρ καὶ ἐνὸς δευτέρου προσευχῆ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει, πόσον μᾶλλον τοῦ ἐπισκόπου καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας;» Ἐφεσ. 5, 2.

4. Τὸ περὶ τῆς Ἐκκλησίας θέμα, ὅπερ καταλαμβάνει σπουδαίαν θέσιν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰγνατίου, μόνον συντόμως δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα.

θειαὶ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς. Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ ἐθίγησαν ἤδη πλευραὶ τινες τῆς τοιαύτης ἀντιλήψεως περὶ τῆς ζωῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ.

Ἡ νέα κοινωμία, ἣτις ἰδρύθη διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, περιλαμβάνουσα τὸ σύνολον τῶν ὀρθῶς πιστευόντων εἰς τὰς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, εἶναι τὸ ταμεῖον τῆς νέας ζωῆς, χορηγοῦν αὐτὴν εἰς τὰ μέλη της. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων πρὸς οἰκείωσιν τῆς ζωῆς ταύτης πραγματοποιοῦνται ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν ᾧ οἱ πιστοί, ὡς ἄτομα, δύνανται νὰ στερῶνται τῆς χάριτος καὶ εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, ἀναλόγως τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, ἡ Ἐκκλησία, ὡς σύνολον τῶν πιστῶν, κατέχει, κατὰ τὸν Ἰγνάτιον, ὀλόκληρον τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ¹. Εἶναι «εὐλογημένη»², «ἡγαπημένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ»³, «ἡλεμένη»⁴, «πεφωτισμένη»⁵, «θεοπρεπής»⁶, «ἁγία»⁷, καὶ «ἁγιόφορος»⁸, ὡς τοιαύτη δὲ προορίζεται εἰς δόξαν παράμονον, ἄτρεπτον⁹.

Κυρία ἔμφασις δίδεται εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπορρέουσαν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Ἰησοῦς Χριστός¹⁰, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ Ἐκκλησία εἶναι «ἐγκεκραμένη»¹¹, συνυπάρχουσα αὐτῷ· «ὅπου ἂν ᾖ Χριστός, ἐκεῖ καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία»¹². Οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος¹³ καθίστανται μέλη ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, τῆς Ἐκκλησίας, συνεπῶς δὲ καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ¹⁴, τῆς κεφαλῆς αὐτῆς. Ἐκ τούτου ἀπορρέει ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνότητος καὶ συμπνοίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ,

1. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Ἰγνάτιον βλ. C. C. Richardson, *The Church in Ignatius of Antioch*, *Journal of Religion*, 17 (1937), σελ. 428—443.

2. Ἐφεσ. προοίμ., Μαγν. προοίμ.

3. Τραλλ. προοίμ., Ρωμ. προοίμ.

4. Ρωμ. προοίμ., Φιλ. προοίμ., Σμυρν. προοίμ.

5. Ρωμ. προοίμ.

6. Σμυρν. προοίμ.

7. Τραλλ. προοίμ.

8. Σμυρν. προοίμ. Κατὰ Lightfoot, ἔργ. μνημ., ἐν χωρίῳ, «ἁγιόφορος» σημαίνει φέρουσα ἱερὰ σκεύη, συμφώνως πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν πράξιν ἐν ταῖς λιτανείαις (βλ. καὶ κατωτέρω). Κατὰ τὸν J. Kleist, *The Epistles of St. Clement of Rome and St. Ignatius of Antioch*, Westminster, 1946, σελ. 90. 139, σημαίνει πιστὴ μήτηρ τῶν ἁγίων. Ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον εἶναι μᾶλλον συνώνυμον πρὸς τὸ ἅγιος (πρβλ. Τραλλ. προοίμ.).

9. Ἐφεσ. προοίμ.

10. Τραλλ. 11, 2.

11. Ἐφεσ. 5, 1.

12. Σμυρν. 8, 2. Ὁ ὄρος «καθολικὴ Ἐκκλησία» ἀπαντᾷ διὰ πρώτην φορὰν ἐνταῦθα.

13. Σμυρν. 8, 2. Πολυκ. 6, 2.

14. Ἐφεσ. 4, 2; Τραλλ. 11, 2. Πρβλ. καὶ Παύλου Ἐφεσ. 1, 23. 2, 26. Ματθ. 16, 18, Ἰωάνν. 10, 10, 21, 16.

ἥτις ἀπαιτεῖται πρῶτον πρὸς ἑναρμόνισιν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν σχέσεων τῶν πιστῶν «τὸ ἀξιονόμαστον ὑμῶν πρεσβυτέριον, τοῦ Θεοῦ ἄξιον, οὕτω συνήροισται τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς χορδαὶ κιθάρα. Διὰ τοῦτο ἐν ὁμοιοῖα ὑμῶν καὶ συμφώνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἄδεται. Καὶ οἱ κατ' ἄνδρα δὲ χορὰς γίνεσθε, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμοιοῖα, χρῶμα Θεοῦ λαβόντες ἐν ἐνότητι, ἄδετε ἐν φωνῇ μιᾷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Πατρὶ, ἵνα ὑμῶν ἀκούσῃ»¹. Δεύτερον δὲ ἀπαιτεῖται ἡ ἐνότης αὕτη πρὸς ἀμοιβαίαν ἐνίσχυσιν ἐν τῷ Χριστιανικῷ ἀγῶνι «συγκοπιᾶτε ἀλλήλους, συναθλεῖτε, συμπάσχετε, συγκοιμᾶσθε, συνεγείρεσθε, ὡς Θεοῦ οἰκονόμοι καὶ πάρεδροι καὶ ὑπηρέται»². Τὸ σύνολον τῶν εἰς Χριστὸν πιστῶν καλεῖται «τὸ ἐν Θεῷ πλήθος»³ καὶ διαβιοῖ «ἐν ὁμοιοῖα Θεοῦ»⁴.

Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται οὐχὶ μόνον ἐν τῇ συμποιοῖα τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς ἀλλήλας. Μολονότι ἐκάστη τοπικὴ Ἐκκλησία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ ἐπισκόπου, εἶναι αὐτοτελής καὶ ἴση πρὸς τὰς ἄλλας⁵, εὐρίσκει-

1. Ἐφεσ. 4, 2.

2. Πολυκ. 6, 1. Πρβλ. καὶ Ἐφεσ. 20, 2, «οἱ κατ' ἄνδρα κοινῇ πάντες ἐν χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε, ἐν μιᾷ πίστει καὶ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ . . . ἕνα ἄρτον κλώντες, ὅς ἐστι φάρμακον ἀθανασίας», Μαγν. 1, 2, «ἔνωσιν εὐχομαι σαρκὸς καὶ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ».

3. Τραλλ. 8,2. Ἡ λέξις «πλήθος» χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν λαοῦ ὑπὸ διακυβέρνησιν, ὡς εἶναι π. χ., οἱ ὑπήκοοι ἐπιγείου Κράτους.

4. Μαγν. 6,1.

5. Ἡ προσπάθεια στηρίξεως ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς τῆς θεωρίας περὶ ὑπεροχῆς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τῶν λοιπῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀδικαιολόγητος. Ἡ φράσις «προκαθημένη τῆς ἀγάπης» κατὰ τοὺς καθολικοὺς θεολόγους (βλ. De Genouillac, L'Église Chrétienne au temps de S. Ignace, Paris, 1907, σελ. 236—238, F. X. Funik, Der Primat der römischen Kirche nach Ignatius und Irenäus, Kirchengeschichtliche Abhandlungen, τ. I, σελ. 2—12) σημαίνει προκαθημένη τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ ἐρμηνεύεται αὕτη εἶναι βεβαιωμένη. Ἀντίθετον ἔπαρση περὶ τῆς ἐκφράσεως βλ. παρὰ D. van den Eunde, Les norms de l'enseignement chrétienne dans la littérature patristique de trois premiers siècles, Paris, 1933, σελ. 69, Lightfoot, ἔργ. μν., ἐν χωρίῳ κ.λ.π. Γενικῶς περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Ἰγνάτιον, ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς ἀπόψεως, βλ. O. Perler, Ignatius von Antiochien, und die römische Christengemeinde, Divus Thomas, 22 (1944), σελ. 413—457. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ὅτι «ἀγάπη» ἐνταῦθα σημαίνει «Ἐκκλησία» φέρονται τὰ χωρία Φιλαδ. 11,2 καὶ Σμυρν. 12,1, ἐνθα ἀπαντᾷ ἡ φράσις «ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐν Τρωάδι». Ἡ αὕτη ὁμως φράσις ἀπαντᾷ καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιστολαῖς, ἐνθα ἐγγύτατα πρὸς αὐτὴν εὔρηται καὶ ὁ ὅρος Ἐκκλησία διακρινόμενος καὶ διαστελλόμενος: Τραλλ. 13,1: «ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἀγάπη Σμυρναίων καὶ Ἐφεσίων. Μνημονεύετε ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐκκλησίας», Ρωμ. 9,8: «μνημονεύετε ἐν τῇ προσευχῇ ὑμῶν τῆς ἐν Συρίᾳ Ἐκκλησίας, ἥτις ἀντὶ ἐμοῦ ποιμενί-

ται εἰς στενάς σχέσεις πρὸς ταύτας καὶ ἅπασαι ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὴν μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν¹. Ἡ συνείδησις περὶ τῆς ἐνότητος καὶ καθολικότητος τῆς Ἐκκλησίας καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ Ἰγνατίου, ἐπισκόπου μιᾶς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἀντιοχείας, διὰ τὰς ἀδελφὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Ρώμης².

Αἱ συναθροίσεις τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ εἶναι πυκναί³, οὐχὶ μόνον ὡς συνέπεια τῆς συμποίας αὐτῶν πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐνίσχυσίν των διὰ τὴν συντριβὴν τῶν περισπασμῶν τῶν πονηρῶν δυνάμεων⁴. Ἡ ἐνίσχυσις πραγματοποιεῖται γενικῶς μὲν διὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης καὶ ἐνότητος, τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ κατὰ τὰς συγκεντρώσεις ταύτας, εἰδικῶς δὲ διὰ τῶν προσευχῶν⁵, τῶν κοινῶν δειπνῶν-ἀγαπῶν⁶, καὶ κυρίως διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, τὸ ὁποῖον ἐπίσης πρέπει νὰ εἶναι ἐνιαῖον· «σπουδάσωμεν μιᾶ εὐχαριστία χρῆσθαι· μία γὰρ σὰρξ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἓν ποτήριον εἰς ἔνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἐν θυσιαστήριον»⁷. Ἡ θεία εὐχαριστία, ἡ σὰρξ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ⁸, εἶναι τὸ κύριον μέσον δι' οὗ ἡ Ἐκκλησία διοχετεύει τὴν θεῖαν χάριν εἰς τοὺς πιστοὺς, ὡς χορηγοῦσα δὲ νέαν ζωὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καλεῖται «φάρμακον ἀθανασίας»⁹.

Διάσπασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦσιν αἱ αἱρετικαὶ τά-

τῶ Θεῷ χρῆται. Μόνος αὐτὴν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπισκοπήσει καὶ ἡ ἡμῶν ἀγάπη . . . Ἀσπάζεται ἡμᾶς τὸ ἔμὸν πνεῦμα καὶ ἡ ἀγάπη τῶν Ἐκκλησιῶν».

1. Σμυρν. 8, 2.

2. Bl. G. Bardy, La théologie de l'Église de Saint Clement de Rome à Irenée, Paris, 145, σελ. 102—104.

3. Ἐφεσ. 13, 1. Πολυκ. 4, 2.

4. Ἐφεσ. 13, 1.

5. Μαγν. 7, «μία προσευχή, μία δέησις».

6. Σμυρν. 8, 2. Bl. K. Völter, *Mysterium und Agape, die gemeinsamen Mahlzeiten in der alten Kirche*, Gotha, 1927. Τὸ ἐνταῦθα μνημονευόμενον χωρίον (Σμ. 8, 1-2) δεικνύει ὅτι ἡ ἀγάπη, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰγνατίου ἦτο ἀκόμη ἠνωμένη μετὰ τῆς θείας εὐχαριστίας.

7. Φιλ. 4. Bl. καὶ Ἐφ. 20, 2. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ διδωμεν προσπάθειαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνιαίας τελείσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας ἐν ἐκάστη χριστιανικῇ κοινότητι ἐναντίον τῶν τάσεων πρὸς διάσπασιν τῶν ἐνιαίων συγκεντρώσεων λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν μελῶν. Bl. B. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι, 1948, σελ. 90.

8. Τραλλ. 8, 1. Ρωμ. 7, 3. Σμυρν. 7, 1, 12, 2. Ἐφεσ. 1, 1. Φιλ. προοίμ. Ὁ Ἰγνατίος τονίζει τὴν περὶ μεταβολῆς τῶν στοιχείων τῆς θείας εὐχαριστίας ἰδέαν. Bl. P. Battifol, *L'Eucharistie, la presence réelle et la transsubstantiation* (9η ἔκδ.), Paris, 1930, σελ. 39—50.

9. Ἐφεσ. 20, 2. Bl. J. Schermann, *Zur Erklärung der Stelle Epistola ad Ephesios 20, 2. der Ignatius von Antiochien φάρμακον ἀθανασίας*, Theologisches Quartalschrift, 92 (1910), σελ. 6 κ. ἐξ.

σεις, αΐτινας θεωροῦνται ὡς ὑποκινούμεναι ὑπὸ τῶν πονηρῶν δυνάμεων καὶ ὡς ὀδηγοῦσαι εἰς ἀπώλειαν τοὺς ἀκολουθοῦντας ταύτας. Ἐξω τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ ἂν συνπαράρχῃ πίστις τις εἰς τὸν Χριστὸν δὲν ὑπάρχει σωτηρία· «εἰ τις σχίζοντι ἀκολουθεῖ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ»¹, οὔτε πνευματικὴ ἀναγέννησις· «ἐὰν μὴ τις ἦ ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου, ὑστερεῖται τοῦ ἄρτου τοῦ Θεοῦ»².

Τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἴσα μεταξὺ ἀλλήλων, ἡ δὲ ὑπαρξὶς προϋσταμένων δὲν διαταράσσει τὴν ἰσότητα ταύτην, ἀλλ' ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες εἶναι φύλακες τῆς παρακαταθήκης τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τοῦ «τύπου καὶ διδαχῆς ἀφθαρσίας»³, κατασταθέντες εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου. Τὸ ἔργον αὐτῶν εἶναι ἐν μέρει συνέχισις τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐντολοδόχοι τοῦ ὁποῦ ἐνεργοῦσιν. Οἱ ἐπίσκοποι ἀντιπροσωπεύουσι τὸν Χριστὸν, οἱ πρεσβύτεροι τοὺς ἀποστόλους, οἱ διάκονοι τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ⁴. Δὲν δύνανται νὰ παρομοιωθῶσι πρὸς τοὺς διοικητὰς καὶ τοὺς πολιτικούς ἄρχοντας, διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι πνευματικὸς καὶ οὐχὶ πολιτικὸς ἢ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς ποιμένες καὶ καθοδηγηταὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος.

Ἡ θέσις τοῦ ἐπισκόπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τονίζεται ἰδιαζόντως ὑπὸ τοῦ Ἱγνατίου⁵. Ἄπαντες οἱ πιστοὶ δέον νὰ προσβλέπωσι πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς τὸν Κύριον,⁶ νὰ συγκεντρῶνται δὲ περὶ αὐτοῦ· «ὅπου ἂν φανῇ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ καὶ τὸ πλῆθος ἔστω· ὥσπερ ὅπου ἂν ἦ Χριστός, ἐκεῖ καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία»⁷. Ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τῆς γνώμης αὐτοῦ δὲν δύνανται νὰ τελεσθῶσι τὰ μυστήρια, ἰδίως δὲ ἡ θεία εὐχαριστία⁸ καὶ ὁ γάμος⁹. «Πρέπον οὖν ἐστὶ μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ εἶναι· ὥσπερ τινὲς ἐπίσκοπον μὲν καλοῦσι, χωρὶς δὲ αὐτοῦ πάντα πρόσσουσιν»¹⁰.

Ἐποταγὴ εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικὸς ἄρχοντας, κυρίως ἰδὲ εἰς τὸν ἐπίσκοπον¹¹, σημαίνει ὀρθὴν χριστιανικὴν διαγωγὴν¹².

1. Φιλ. 3, 3. Βλ. καὶ Φιλ. 8, «οὗ δὲ μερισμὸς καὶ ὀργὴ Θεὸς οὐ κατοικεῖ».

2. Ἐφεσ. 5, 2.

3. Μαγν. 6, 2.

4. Μαγν. 6, 1. Σμυρν. 8, 1. Πρβλ. καὶ Τραλλ. 2, 1.

5. Βλ. Burgy, ἔργ. μν., σελ. 45—49.

6. Ἐφεσ. 6, 1.

7. Σμυρν. 8, 2.

8. Αὐτόθι.

9. Πολυκ. 5, 2.

10. Μαγν. 4.

11. Τοὺς πεμπομένους ὑπὸ τοῦ οἰκοδεσπότης δεχόμεθα ὡς αὐτὸν τὸν οἰκοδεσπότην· οὕτω καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου πεμπόμενον ἐπίσκοπον δέον νὰ δεχόμεθα ὡς αὐτὸν τὸν Κύριον, Ἐφεσ. 6, 1.

12. Τραλλ. 2, 1.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΑΥΤῃ ΑΥΞΗΣΙΣ

Πρὶν ἢ περιγραφῆ ἡ ἀληθινή ἐν Χριστῷ ζωὴ, δεόν νὰ ἐξετασθῆ ἡ μορφή ὑφ' ἣν καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν αὕτη κατακτᾶται ὑπὸ τοῦ πιστοῦ.

Κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους εὐρύτατα ἦτο διαδεδομένη ἡ πίστις περὶ ἀποθεώσεως κατ' ἀρχὰς μὲν τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, βραδύτερον δὲ καὶ κοινῶν ἀνθρώπων, ἰδίως τῶν μυστῶν τῶν Μυστηριακῶν Θρησκειῶν. Αἱ τοιαῦται ἀντιλήψεις παρέμειναν καθ' ὅλοκληρίαν ἕξαι πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἥτις, παρὰ τὴν ὑπαρξίν ἐκφράσεών τινῶν συγγενῶν πρὸς σχετικὰς ἐκφράσεις τῶν ἐθνικῶν μυστηρίων, οὐδεμίαν οὐσιώδη ἐπίδρασιν ἐξ αὐτῶν παρουσιάζει¹. Ἡ κυριώτερα ἐκφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης, δυναμένη νὰ ἐκληφθῆ ὡς σημαίνουσα πλήρη μεταμόρφωσιν καὶ ἀποθέωσιν τοῦ πιστοῦ, εἶναι ἡ γέννησις ἐκ Θεοῦ, τὸ γεννᾶσθαι ἐκ Θεοῦ ἢ ἐκ πνεύματος ἢ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος², ἀλλ' αὕτη ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναμορφώσεως τῇ ἐνισχύσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αἱ κυριαρχοῦσαι ἐνταῦθα ἰδέαι περὶ τῆς νέας καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ περὶ υἰοθεσίας³, περὶ ἠθικῆς μεταμορφώσεως⁴ καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐκ νεκρῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ⁵.

Παρομοίως καὶ παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ ἡ μεταμόρφωσις τοῦ πιστοῦ εἶναι πρῶτον ἠθικῆς καὶ δεύτερον πνευματικῆς μορφῆς. Ἄριστα ἐκφράζει τὴν πρῶτην μορφήν ἡ παραγγελία περὶ ἀντικαταστάσεως τῆς παλαιᾶς ζύμης διὰ νέας: «ὑπέρθεσθε οὖν τὴν κακὴν ζύμην τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἐνοξύσασαν καὶ μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ὃ ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός»⁶. Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἠθικῆς μεταβολῆς, περὶ ἀνακτίσεως⁷ τοῦ ἀνθρώπου, κυρίως διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προσπαθειῶν, καὶ ἀντικαταστάσεως τῶν παλαιῶν κακῶν σκέψεων καὶ πράξεων διὰ νέων, ἀγαθῶν.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἄποψιν τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως οἱ πιστοὶ μεταβάλλονται διὰ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς «τέκνα φωτός

1. Βλ. Β. Ἰωαννίδου, Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι καὶ τάσεις τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων, Ἀθήναι, 1936, σελ. 113 κ. ἔξ., Π. Τρεμπέλα, Αἱ Μυστηριακαὶ Θρησκείαι καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, Ἀθήναι 1932, σελ. 85 ἔξ., 151 ἔξ., 184 ἔξ., 227 ἔξ.

2. Ἡ ἐκφρασις αὕτη ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὸν Ἰωάννην. Βλ. Ἰωάνν. 1,12. 3, 5 ἔξ. Α' Ἰωάνν. 3,29. 4,7 κ.λ.π. Α' Πέτρο. 7,22.

3. Βλ. Παύλου Ρωμ. 8,23, Γαλ. 4,5, Ἐφεσ. 1,5.

4. Ἐφεσ. 4,23 ἔξ., Α' Ἰωάνν. 2,29. 3,10. 4,7.

5. Βλ. κυρίως Ματθ. 22,31 ἔξ. Α' Κορ. 15,12 ἔξ. Α' Θεσσ. 4,13 ἔξ.

6. Μαγν. 10,2.

7. Τραλλ. 8,1. Βλ. καὶ Παύλου Ἐφεσ. 2,10.

και ἀληθείας» ¹, οὐχι βεβαίως ὑπὸ φυσιολογικὴν ἀλλ' ὑπὸ πνευματικὴν σημασίαν. Οἱ πιστοί, ὅσονδήποτε προοδεύσαντες ἐν τῇ πίστει καὶ μεταμορφωθέντες πνευματικῶς, ὑπολείπονται κατὰ πολὺ τοῦ Θεοῦ, ἢ δὲ φράσις «πολλὰ ἡμῖν λείπει ἵνα Θεοῦ μὴ λειπώμεθα» ² δὲν ἐξυπονοεῖ βεβαίως ὅτι, ὅταν ἐπιτύχωμεν τὰ ἐλλείποντα, θὰ καταστῶμεν ὅμοιοι πρὸς τὸν Θεόν ³. Ἀκόμη καὶ ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ, ὅτε ἡ νέα ζωὴ θὰ τελειωθῇ, ὁ πιστὸς θὰ παραμείνῃ ἀνθρώπος, ἀλλὰ βεβαίως ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ ⁴.

Ἡ ζωὴ ἐν τῇ πληρότητι αὐτῆς λαμβάνεται διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως. «Ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας αὐτῷ οὕτως ἔγερσεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ» ⁵.

Σαφῆς λόγος περὶ τοῦ χρόνου τῆς οἰκειώσεως τῆς ζωῆς δὲν γίνεται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰγνατίου, καθίσταται ὅμως προφανὲς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως συγγενῶν θεμάτων ὅτι αὕτη λαμβάνεται κατὰ προοδευτικὴν ἐξέλιξιν, ἀρχῆς γινομένης ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου. Ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι συγχρόνως καὶ παρούσα καὶ μέλλουσα πραγματικότης καταφαίνεται ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ «ἢ γὰρ τὴν μέλλουσαν ὀργὴν φοβηθῶμεν ἢ τὴν ἐνεστώσαν χάριν ἀγαπήσωμεν» ⁶, καὶ «οὐ γὰρ νῦν ἐπαγγελίας τὸ ἔργον ἀλλ' ἐν δυνάμει πίστεως, εἴαν τις εὐρεθῇ εἰς τέλος» ⁷. Οὕτω, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ πίστις τῶν ἀνθρώπων ἀρχονται τῆς σωτηριώδους ἐνεργείας ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου. Οἱ πιστοί, «συνηριθιμημένοι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τῆς κοινῆς ἐλπίδος» ⁸, ἀνήκουσιν ἤδη εἰς ἄλλον κόσμον, ἀλλ' ἡ παρούσα δύναμις τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς πίστεως θὰ καταστήσωσι τὴν ζωὴν πλήρη κατοχὴν τῶν πιστῶν ἐν τῷ μέλλοντι. Βεβαίως ἤδη οἱ προφητῆται «πιστεύσαντες ἐσώθησαν» ⁹ καὶ «ἠγέρθησαν ἐκ νεκρῶν» ¹⁰, οἱ δὲ πιστοὶ ἐν γένει «ἀνεζωπύρωσαν» ¹¹, καὶ «ζῶσι κατὰ ἀλήθειαν» ¹². ἀλλ' ὑπάρχει εἰσέτι πολὺ ἔργον καὶ

1. Φιλ. 2,1. Πρβλ. καὶ Θεσσαλ. 5,5. Ἐφεσ. 1,8.

2. Τραλλ. 5,2.

3. Ἐν Ἐφεσ. 12,2, χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις «συμμύσται» (Παύλου συμμύσται), ἀλλ' ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου τούτου δὲν σημαίνει ἐπίδρασιν τῶν Μυστηριακῶν Θεησκειῶν ἐπὶ τοῦ Ἰγνατίου, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ καὶ εἰς τὴν περὶ ἀποθεώσεως ἀντίληψιν. Ἡ λέξις ἦτο ἐν κοινοτάτῃ χρήσει κατὰ τοὺς Ἑλληνοιστικούς χρόνους.

4. Ρωμ. 6,2, κατὰ τὴν ὑψηλοτέραν καὶ εὐγενεστέραν σημασίαν τῆς λέξεως ἀνθρώπος. Ἡ λέξις «Θεοῦ» ἐν τῷ χωρίῳ ἀμφισβητεῖται, διότι ἐλλείπει ἀπὸ τινῶν ἀρχαίων μεταφράσεων.

5. Τραλλ. 9,2. Βλ. καὶ Ἐφεσ. 11,2. Σμυρν. 5,3, 7,1.

6. Ἐφεσ. 11,1.

7. Ἐφεσ. 14,2.

8. Φιλ. 5,2.

9. Φιλ. 5,3.

10. Μαγν. 9,3.

11. Ἐφεσ. 1,1.

12. Ἐφεσ. 6,1.

διὰ τὸν μέλλοντα χρόνον. Ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἡ ἀνάστασις ἀνήκει εἰς τοὺς μέλλοντας χρόνους, εἰς τοὺς ἐσχάτους καιρούς, ὅτε «ἡ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ¹» θὰ λήξῃ, καὶ θὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ δικαίως κρίνουσα «ὀργή» αὐτοῦ².

Ἐπειδὴ ἡ διδασκαλία αὕτη δὲν ἐκτίθεται συστηματικῶς, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ συμπεράνωμεν ἐὰν ἢ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις εἶναι κατὰ τὸν Ἰγνατίου καθολικὴ ἢ ἀτομικὴ. Ἐν πλείστοις σημείοις τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ φαίνεται ἀναμένων νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ Θεοῦ ἀμέσως, βιάζεται δὲ νὰ ἀποθάνῃ διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ συνάντησις αὕτη τὸ ταχύτερον³. Τοῦτο, ὡς καὶ ἡ δὴλωσις ὅτι οἱ προφήται ἤδη ἀνέστησαν⁴, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἰδέας περὶ ἀτομικῆς ἀναστάσεως. Ἄλλα τινὰ χωρία τείνουσι νὰ ὑποδείξωσιν ὅτι ἡ ἀνάστασις εἶναι καθολικὴ⁵. Δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Ἰγνατίος ἀποδέχεται καὶ μερικὴν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον ἀνάστασιν καὶ γενικὴν τοιαύτην.

Οὕτω καὶ χρονικῶς καὶ οὐσιαστικῶς ἡ ζωὴ ἀποκτᾶται προοδευτικῶς⁶. Ἡ πρόσκτησις αὕτη ἐκφράζεται ἀφ' ἐνὸς μὲν ὡς ἀδιάκοπος νικηφόρος ἀγών, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς ὠρίμανσις ἐν τῇ ζωῇ. Ὁ πιστός, ὡς καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ⁷, εἶναι νήπιος⁸, ἐπὶ μακρὸν δὲ χρόνον διατελεῖ ἀρχάριος μαθητῆς⁹. Παρὰ τὰς καταβαλλομένας τετριπτίας προσπαθείας πρὸς τελείωσιν δέον νὰ εἶναι πάντοτε προσεκτικὸς μὴ εὐρεθῇ ἀδόκιμος¹⁰. Καὶ ὁ Ἰγνατίος αὐτός, μετὰ τὸ θαυμάσιον ἔργον του ἐν τῇ ὑψηροσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἰσχυρὰν πίστιν καὶ παραδειγματικὴν καρτερίαν μεθ' ἧς ὑπέμενε τὰς κακουχίας λόγῳ τῆς ἀφοσιώσεώς του εἰς τὸν Θεόν, θεωρεῖ ἑαυτὸν ὡς ἔτι μὴ ἀπρητισμένον¹¹ καὶ ὡς ἔκτρομα¹². Βεβαίως ἐκφρά-

1. Πρβλ. Β' Πέτρο. 3,9.

2. Ἐφεσ. 11,1. Περὶ ὀργῆς τοῦ Θεοῦ βλ. κυρίως Ρωμ. 1,18 (τοῦ Παύλου). Βεβαίως ἡ ὀργὴ οὔτε παρ' Ἰγνατίου οὔτε ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ θεωρεῖται ὡς ἰδιότης τοῦ Θεοῦ· πρόκειται μᾶλλον περὶ περιγραφικῆς εἰκόνας τοῦ γεγονότος τῆς μελλούσης καταστροφῆς τῶν πονηρῶν. Τὸ ῥῆμα ὀργίζεσθαι οὐδέποτε ἀποδίδεται εἰς τὸν Θεόν. Πρβλ. καὶ C. H. Dodd, *The Epistle of Paul to the Romans*, New York καὶ London, 1932, σελ. 20 κ. ἔξ.

3. Βλ. πολλαχοῦ ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῇ.

4. Ἐφεσ. 11,2. Τὸ χωρίον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξυπακοῦον ὅτι οἱ ἄδικοι δὲν θὰ ἀναστῶσιν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι σαφῶς ἐκπεφρασμένον.

5. Βλ. Τραλλ. 9,2.

6. Βλ. καὶ Παύλου Β' Κορ. 3,18, «μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν». Φιλ. 1,9, «ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισσεύῃ».

7. Βλ. Α' Κορ. 3,1.

8. Τραλλ. 5,1.

9. Ἐφεσ. 3,1, Τραλλ. 5,1.

10. Τραλλ. 12,3. Βλ. παρομοίαν ἔκφρασιν τοῦ Παύλου ἐν Α' Κορ. 9,27, «μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένομαι».

11. Ἐφεσ. 3,1, Φιλ. 5,1.

12. Ρωμ. 9,2. Πρβλ. Α' Κορ. 9,27.

σεις τινές ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐνέχουσι μεγάλην δόσιν αὐτοταπεινώσεως, ἀλλ' εἶναι ἀναμφισβήτητον γεγονός ὅτι ὁ Ἰγνάτιος θεωρεῖ τὴν ζωὴν ὡς δυσκόλως ἀποκτωμένην καὶ δὴ μετὰ κοπιώδη ἀγῶνα.

Τὰ κύρια στάδια δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος χωρεῖ εἰς τὴν νέαν ζωὴν εἶναι δύο, σημειούμενα διὰ τοῦ γεγονότος τοῦ φυσικοῦ θανάτου. Πρῶτον ὁ πιστὸς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδίων προσπαθειῶν, ὡς ἐξετέθησαν ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ, γίνεται δεκτὸς ὡς δόκιμος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, μεταμορφοῦται ἡθικῶς καὶ μεταβάλλεται εἰς πνευματικὸν τέκνον τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον εἰσέρχεται εἰς τὸ δεύτερον, τὸ ὀριστικὸν στάδιον τῆς νέας ζωῆς, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται διὰ τῆς πλήρους δόξης δι' ἧς περιβάλλεται καὶ τῆς πλήρους κοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατάστασις ὅμως ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν προϋποθέσεων ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΑΛΗΘΙΝΗΣ ΖΩΗΣ

Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω διαπραγματεύσεως, ὁ πιστὸς ἄρχεται ζῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρόντος χρόνου νέαν ζωὴν ἡθικῶς καὶ πνευματικῶς. Μολοῦντι ζῆ ἐν τῷ κόσμῳ, κέκτηται νέας δυνάμεις¹, οὐχὶ ἐν τινι μόνον ὄψει τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Ἐχει νέαν προσωπικότητα, μετὰ νέας βουλήσεως καὶ νέου ἠθους. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἰδεώδες τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πιστοῦ².

1. ΗΘΙΚΗ ΤΕΛΕΙΟΤΗΣ

Εὐρομεν ἀνωτέρω τὴν ἡθικὴν συμμόρφωσιν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα ὡς ἀναγκαῖον ὄρον διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς νέας ζωῆς ὑπὸ τοῦ πιστοῦ. Ἄλλ' αἱ ἡθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι δέν δύνανται νὰ καθορισθῶσι καὶ ταξινομηθῶσιν εὐκόλως. Οὕτω εὐρίσκομεν πάλιν τὴν ἡθικὴν τελειότητα ὡς καρπὸν τῆς ζωῆς, εἰς ἣν ὁ πιστὸς ἤδη εἰσῆλθεν. Ἡ φαινομενικὴ σύγχυσις αἵρεται, ὅταν διακρίνωμεν μετὰ τὴν ἡθικότητα, ὡς προσπαθείας ἐπιτυγχανούσης τὴν εἴσοδον εἰς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν, καὶ ἡθικῆς τελειότητος, ὡς ἀφθάρτου καρποῦ³ τῆς ζωῆς ταύτης. Ὅταν διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἀγάπης καὶ τῶν λοιπῶν προϋποθέσεων εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν ζωὴν, πάντα τὰ ἄλλα θὰ ἐπακολουθήσωσι μετὰ περισσείας. «Τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἀκόλουθά ἐστίν. Οὐδεὶς πίστιν ἐπαγγελλόμενος ἁμαρτάνει οὐδὲ ἀγάπην κεκτημένος μισεῖ· φανερόν τὸ δέν-

1, Οἱ πιστοὶ ἔχουσι καταστῆ ἱκανοὶ καὶ ἀξιοί, Σμυρν. 9,2. Περὶ τῆς ἱκανώσεως τῶν πιστῶν βλ. καὶ Β' Κορ. 3,5. Α' Ἰωάνν. 4,4. 5,4.

2. Μαγν. 6,2. Πολ. 1,2. Περὶ «ὁμοθετίας Θεοῦ» βλ. ἀνωτέρω κεφ. 4.

3. Τραλλ. 11,2.

δρον ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ· οὕτω δὲ οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστιανοὶ εἶναι δι' ὧν πράσσουσιν ὀφθῆσονται»².

Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ κέντρον τῆς ἠθικῆς τελειότητος τοῦ ἀνθρώπου, προσκιάται δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀντανάκλασις τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ³. Ἡ λέξις ἀγαπᾶν ἐν τῇ πρώτῃ Χριστιανικῇ φιλολογίᾳ κατέστη τεχνικὸς ὄρος⁴, ἀντικαταστήσας τὰς κλασσικὰς λέξεις ἐρᾶν καὶ φιλεῖν⁵, δι' οὗ ἀποδίδεται καθολικὴ ἀξία εἰς τὰ αἰσθήματα συμπαθείας καὶ συμπνοίας τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀγάπη διακρίνεται εἰς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἐξ ἧς οὗτος προβαίνει εἰς τὰς ἀδιαλείπτους ἐνεργείας πρὸς δημιουργίαν, καθοδήγησιν καὶ σωτηρίαν τοῦ κόσμου, ἐκφραζομένην ὡς χάρις⁶, εἰς ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν, ἐκφραζομένην⁷ ὡς σεβασμὸς καὶ εὐγνωμοσύνη, καὶ εἰς ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων πρὸς πάντας τοὺς συνανθρώπους, ἀκόμη καὶ τοῦ-ἐχθροῦ⁸, ἐκφραζομένην ὡς φιλαλληλία, ἀγαθοεργία, ἐνίσχυσις τῶν ἀσθενῶν ἐν τῇ πίστει κ.λ.π.

Ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τὸ τέλος τῆς ζωῆς⁹, διότι οἱ κατέχοντες ταύτην εἶναι ἠθικῶς τέλειοι¹⁰, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀρεταί, συμπεριλαμβανόμενοι εἰς τὸ ὄνομα τῆς «καλοκαγαθίας»¹¹, ἡ ὑπομονὴ καὶ μακροθυμία¹², ἡ ἀγιότης¹³ ἢ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡμερότης¹⁴, συμβαδίζουσι μετ' αὐτῆς.

1. Πρβλ. Ματθ. 12,33.

2. Ἐφεσ. 14,2.

3. «Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς», Α' Ἰωάνν. 4,19.

4. Βλ. H. Stauffer, ἄρθρ. Ἀγάπη ἐν G. Kittel, Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, 1, σελ. 34 ἐξ.

5. Βεβαίως ἐν τῇ Χριστιανικῇ φιλολογίᾳ χρησιμοποιοῦνται σπανίως καὶ αἱ λέξεις ἐρᾶν καὶ φιλεῖν. Ὁ Ἰωάννης χρησιμοποιεῖ συνήθως τὸ ρῆμα ἀγαπᾶν διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, τὸ δὲ ρῆμα φιλεῖν διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐνίοτε πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην. Βλ. G. B. Stevens, The Theology of the New Testament, New York, 1900, σελ. 267 κ. ἐξ.

6. Ἐφεσ. προοίμ., Μαγν. 8,1. Ὁ ὄρος εἶναι Παυλείου προελεύσεως.

7. Ἐφεσ. 9,1.

8. Ἐφεσ. 10,1,2. Σμυρν. 4,1.

9. Ἐφεσ. 14,1.

10. Σμυρν. 11,3, «τέλειοι ὄντες», Ἐφεσ. 15,2, «ἵνα τέλειος ᾦ». Πρβλ. καὶ Παύλου Κολ. 3,14, «τὴν ἀγάπην, ἧ ἔστι σύνδεσμος τῆς τελειότητος», Ματθ. 5,48. Ἰωάνν. 17,23.

11. Ἐφεσ. 14,1.

12. Ἐφεσ. 10,2.

13. Ἐφεσ. 2,2, «κατὰ πάντα «ἡγιασμένοι». Ἡ ἀγιότης ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ καὶ τοῖς Ἀποστολικοῖς Πατέρασιν ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς καθαρότητος, ἐν ᾗ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ, βραδύτερον δὲ καὶ τὴν τελετουργικὴν καὶ ἠθικὴν καθαρότητα.

14. Ἐφεσ. 10,2. Ἐφεσ. 3,1. Πολ. 6,2.

Οὕτω ἢ ἐν γένει συμπεριφορὰ τῶν πιστῶν εἶναι σύμμορφος πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πάντα δὲ ὅσα πράττουσιν εἶναι πνευματικά· «οἱ σαρκικοί τὰ πνευματικά πράσσειν οὐ δύνανται οὐδὲ οἱ πνευματικοὶ τὰ σαρκικά, ἃ δὲ καὶ κατὰ σάρκα πράσσετε, ταῦτα πνευματικά εἰσιν»¹.

2. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΛΑΥΣΙΣ

Ἡ πνευματικὴ ἀπόλαυσις τῶν πιστῶν εἶναι μεγάλη, ὁ πρῶτος δὲ ὅρος, ὅστις δύναται νὰ ἐκφράσῃ ταύτην, εἶναι ἡ εἰρήνη, σημαίνουσα τὰς ἀμικονικὰς σχέσεις μεταξύ διαφόρων προσώπων ἢ καὶ ἀπλῶς τὸ ἐσωτερικὸν αἰσθημα ἀσφαλείας καὶ ἁρμονίας. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὁ ὅρος ἦτο ἐσχολογικός· ἡ τρυφή δὲ ἐννοία αὐτοῦ διετηρήθη καὶ ἐν τισι χωρίοις τῆς Καινῆς Διαθήκης². Ἡ συνήθης ἕνωσις ἐννοία τοῦ ὅρου ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ εἶναι ἡ συνδιαλλαγή τοῦ ἀποστάτου ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἑναρμόνισις τῆς διαγωγῆς αὐτοῦ πρὸς τὸ θεῖον θέλημα³, αὕτη δὲ εἶναι ἡ σημασία του καὶ παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο μέχρι τοῦδε ὄργανον τῶν καταθρόνιων δυνάμεων καὶ τοῦ Σατανᾶ, τοῦ πάντοτε ἐπιβουλευομένου καὶ ἐνεργοῦντος κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως διαλύεται ὁ σατανικός οὗτος δεσμός, ἐπιτυγχανομένης τῆς συμφιλίωσης καὶ ἐλευθεροκοινωνίας πρὸς τὸν Θεόν. «Οὐδὲν ἔστιν ἄμεινον εἰρήνης, ἐν ἣ πᾶς πόλεμος καταργεῖται ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων»⁴.

Ἡ εἰρήνη, ἐκφράζουσα τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας νέων σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἑαυτὸν, ἀποτελεῖ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς μακαριότητος τοῦ πιστοῦ, ἀλλὰ περιγράφει μόνον τὴν ἀρνητικὴν ὄψιν τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ ἐμπειρίας, τῆς ὁποίας θετικὴ ὄψις εἶναι ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ *κοινωνία*. Οἱ πιστοὶ δὲν ἔπαυσαν ἀπλῶς νὰ εἶναι ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατέστησάν τι πλέον αὐτοῦ, φίλοι τοῦ Θεοῦ. Ἐχοντες ἀποκτήσει τὸ «χρῶμα τοῦ Θεοῦ»⁵, ἔχουσι λάβει καὶ τὴν παρρησίαν νὰ προσεγγίζωσιν αὐτόν. Ἡ στενὴ αὕτη ἐπαφὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκφράζεται διὰ τῆς ἀγαπητῆς εἰς τὸν Παῦλον φράσεως «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»⁶, ἀπαντήσης πολὺ συχνότερον παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ⁷ καὶ τῆς παραλλή-

1. Ἐφεσ. 8,2. Πρβλ. Γαλ. 5,16.

2. Λουκ. 1,79. 2,14. Ἰωάνν. 20,19.

3. Βλ. ἰδίως Ἐφεσ. 2,14—18 καὶ πρβλ. P. Feine, «Eph. 2,14—17», ἐν Theologische Studien und Kritiken, 72 (1899), σελ. 540—574.

4. Ἐφεσ. 13,2.

5. Ἐφεσ. 4,2.

6. Βλ. Β. Ἰωαννίδου, ἔργ. μν., σελ. 51 κ. ἑξ.

7. Π. χ. ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ τοῦ Ἰγνατίου αἱ φράσεις «ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ», «κατὰ Χριστόν», «εἰς Χριστόν Ἰησοῦν» ἀπαντῶσι δέκα τέσσαρας φορές.

λου πρὸς αὐτὴν φράσεως «ἐν Θεῷ», «κατὰ Θεὸν» καὶ «εἰς Θεόν». Διὰ τούτων περιγράφεται ὁ Θεὸς καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς διαρκῶς αἰσθητὴ καὶ ζῶσα πραγματικότης διὰ τὸν πιστόν, ὅστις αἰσθάνεται, σκέπεται, κινεῖται καὶ ζῆ ἐν αὐτοῖς. «Ζῆν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ»¹ εἶναι ἡ ὑψίστη μακαριότης, ἣν δύνανται νὰ κατακτήσωσιν οἱ ἄνθρωποι. Ἡ δὲ σύνδεσις δὲν εἶναι τεχνητὴ καὶ ἔξωτερικὴ, ἀλλ' οὐσιαστικὴ καὶ ἐσωτερικὴ· οἱ πιστοὶ εἶναι μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ² καὶ φυτεία τοῦ πατρὸς παράγουσα ἀφθάρτους καρπούς³. Οὕτω ἀνήκουσιν εἰς τὸν Θεὸν ὡς ἀπόλυτον κτῆμα αὐτοῦ, εἶναι ἰδιόκοί του⁴, ἄνευ ἰδίας θελήσεως καὶ ζωῆς.

Ἡ ἔμφασις κεῖται ἐξ ἴσου τόσον ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν πιστῶν ἐν τῷ Θεῷ ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς διαρκοῦς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ πιστῷ. Ἡ τελευταία ἰδέα ἐκφράζεται δι' εἰκόνων οἰκείων ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Οἱ πιστοὶ εἶναι «λίθοι τοῦ ναοῦ τοῦ πατρὸς»⁵, ναοὶ τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς ὁποίοις κατοικεῖ οὗτος⁶. Ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν⁷ καὶ γέμουσι Θεοῦ⁸, δυνάμενοι νὰ κληθῶσιν οὕτω χριστοφόροι καὶ θεοφόροι⁹. Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατοικεῖ ἐντὸς τοῦ πιστοῦ, καλοῦν αὐτὸν πρὸς ταχεῖαν συνάντησιν τοῦ πατρὸς διὰ τῆς κραυγῆς: «δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα»¹⁰.

Οὕτω, κατὰ τὸν Ἰγνατίον, ὡς καὶ κατὰ τοὺς λοιποὺς Ἀποστολικοὺς Πατέρας¹¹, κέντρον τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν καθίσταται ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται ἡ προσαγωγή πρὸς τὸν Πατέρα. Καθὼς ὁ Παῦλος,

1. Ἐφεσ. 20, 2. Βλ. καὶ 11, 1 καὶ πρβλ. Παύλου Φιλ. 1, 23, «ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός», Γαλ. 2, 19, «ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

2. Τραλλ. 11, 2. Πρβλ. Παύλου Ἐφεσ. 5, 30, μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ. Παρὰ τῷ Παύλῳ οἱ πιστοὶ καλοῦνται μέλη τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ ἀδιακρίτως μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ.

3. Τραλλ. 11, 2. Φιλ. 3, 1. Πρβλ. Ἰωάνν. 15, 21 ἐξ. Α' Κορ. 3, 6 ἐξ.

4. Φιλ. 3, 2, «ἄσοι Θεοῦ εἰσίν».

5. Ἐφεσ. 9, 1.

6. Ἐφεσ. 15, 3.

7. Μαγν. 12.

8. Μαγν. 14. Οἱ πιστοὶ εἶναι πεπληρωμένοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ μετέχουσι τοῦ Θεοῦ, Ἐφεσ. 4, 2.

9. Ἐφεσ. 9, 2. Οἱ δύο οὗτοι ὄροι διεμορφώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου πιθανῶς κατ' ἐπίδρασιν τῶν εἰδωλολατρικῶν λιτανειῶν, καθ' ἃς οἱ συμμετέχοντες ἐκράτουν ἀνὰ χεῖρας ἀγαλμάτια τῶν οἰκείων θεῶν. Βλ. A. Lelong, Ignace d'Antioche, Paris, 1910, σελ. 14, F. J. Dölger, Christophoros als Ehrentitel für Martyren und Heiligen in christlicher Altertum, Antike und Christentum, 4 (1933), σελ. 73-80.

10. Ρωμ. 7, 2. Πρβλ. Παύλου Ρωμ. 8, 15. Γαλ. 4, 6.

11. Βλ. H. Kern, Die Nachwirkungen der Christumystik in den apostolischen Vätern, Leipzig, 1928.

οὕτω καὶ ὁ Ἰγνατίος δὲν ζῆ καθ' ἑαυτὸν οὔτε δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ ἐν Χριστῷ καὶ διὰ τὸν Χριστόν¹.

Παρὰ ταῦτα οὐδ' αὕτη ἡ κατάστασις τῶν πιστῶν ἀποτελεῖ τὴν τελείαν μορφήν τῆς μακαριότητος, ἣν ἡ ἀληθινὴ ζωὴ δύναται νὰ χορηγήσῃ. Ἡ παροῦσα μακαριότης συμπληροῦται, ἐν δυνάμει μόνον, διὰ τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων ὑψηλοτέρων ἀγαθῶν, ἣτις ἀνακαινίζει τοὺς πιστούς², διότι ἐμπνευστὴς αὐτῆς εἶναι ὁ Χριστός, «ἡ ἐλπίς ἡμῶν»³. «Διὰ τῆς ἐλπίδος αἱ ἀνταύγειαι τῆς μελλούσης δόξης καταυγάζουσιν ἀπὸ τοῦδε τὴν ψυχὴν»⁴. Ἡ ἐλπίς θὰ μεταβληθῆ εἰς ἔνδοξον πραγματικότητα ἐν τῷ μέλλοντι, ὅταν ὁ πιστὸς συναντήσῃ τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἢ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἰγνατίου, «ὅταν Θεοῦ ἐπιτύχη»⁵, ὁπότε πλέον θὰ ἀποδοθῆ πλήρως εἰς τὸν Θεόν⁶, θὰ κατὰστῆ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ⁷ καὶ θὰ ἀποκτήσῃ ἐν πληρότητι τὴν δόξαν διὰ τὴν ὁποίαν προῶρισται⁸.

Ἡ μακαρία αὕτη κατάστασις καὶ ὡς πραγματικότης καὶ ὡς δυναμικότης πληροῖ τοὺς πιστοὺς ἀγαλλιάσεως καὶ χαρᾶς ἀμώμου⁹, καὶ ὁ Ἰγνατίος δέ, ὡς καλὸς ποιμὴν, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀγαλλιάσεως ἐπὶ τῇ ἐν Χριστῷ προόδῳ τῶν πιστῶν¹⁰. Ἐν γένει δὲ ἡ ζωὴ καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐμπειρία τῶν Χριστιανῶν εἶναι πηγὴ ἀφάρτου χαρᾶς.

1. Βλ. E. Mersch, De corps mystique du Christ, 2 ἐκδ., Bruxelles καὶ Paris, 1936, I, σελ. 30.

2. Ἐφεσ. 1,2. Μαγν. 11. Φιλ. 5, 2.

3. Μαγν. 9,1, «εἰς καινότητα ἐλπίδος ἤλθομεν». Βλ. καὶ 7,1, «μία ἐλπίς ἐν ἀγάπῃ», Παύλου Ρωμ. 8,24, Ἐβρ. 11,1, κ.λ.π.

4. Β. Ἰωαννίδου, ἔργ. μνημ. σελ. 64.

5. «Θεοῦ ἐπιτυχεῖν» εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστέρων καὶ χαρακτηριστικωτέρων ἐκφράσεων τοῦ Ἰγνατίου. Βλ. Ἐφεσ. 12,2. Μαγν. 14. Τραλλ. 12,2. 13,2. Ρωμ. 1,2. 2,1. 4,1. Ἐν Ρωμ. 5,3 λέγεται «Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτυχεῖν».

6. Ρωμ. 2,1, «ἐγὼ γενήσομαι Θεοῦ». Κατὰ τὴν Συριακὴν μετάφρασιν τὸ χωρίον ἔχει «λόγος γενήσομαι Θεοῦ».

7. Ρωμ. 6,2, «ἄνθρωπος Θεοῦ εἶμαι». Ἔς ἐλεχθῆ ἀνωτέρω, ἡ λέξις Θεοῦ παραλείπεται ὑπὸ τινων ἀρχαίων μεταφράσεων.

8. Ἐφεσ. προοίμ., 2,2. Ὁ ὄρος δόξα ἐκφράζει τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ δυναμικὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆς. Ἀντὶ τῆς οὐχὶ πολὺ ἐπιτυχοῦς ταύτης λέξεως, δι' ἧς οἱ Ὁ μεταφράζουσι τὴν Ἑβραϊκὴν **קָדַשׁ**, ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῖ ἐν Ρωμ. 1,20 τὴν φράσιν «ἀίτιος δύναμις», ἀποδίδουσαν καλύτερον τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὡς Μεσσίας, περιεβλήθη τοιαύτην δόξαν κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψιν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι θὰ ἔλθῃ ἐν δόξῃ ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Οἱ πιστοὶ λαμβάνουσι τὴν δόξαν προοδευτικῶς κατὰ τὴν ἐκφράσιν τοῦ Παύλου: «μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν», Β' Κορ. 3,18.

9. Ἐφεσ. προοίμ., Ρωμ. προοίμ., Μαγν. 7,1. Φιλ. προοίμ.

10. Ἐφεσ. 9,2. Π.βλ. Παύλου Φιλ. 2,17.

*Μία προσευχή,
μία δέησις,
εἷς νοῦς,
μία ἐλπίς,
ἐν τῇ ἀγάπῃ,
ἐν τῇ χαρᾷ τῇ ἀμώμῳ¹.*

3. ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ

Ἡ ἠθικὴ κατάρτισις καὶ ἡ πνευματικὴ ἀπόλαυσις τῶν πιστῶν εἶναι παροῦσα πραγματικότης, καίτοι θὰ τελειωθῇ ἐν τῷ μέλλοντι, ἢ μεταφυσικὴ ὅμως ἐπίδρασις τῆς θείας χάριτος ἀνήκει καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸ μέλλον, μόνον δὲ ἐν δυνάμει ἄρχεται ἀπὸ τοῦ παρόντος, καθ' ὅσον θὰ μεταβληθῶσι μεταφυσικῶς μόνον ὅσοι ἤδη συμμορφοῦνται πρὸς τὸ θεῖον θέλημα.

Χαρακτηριστικὸν τῆς παρουσίας καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος, ὡς ἀποτελέσματα τῆς ἁμαρτίας². Οἱ ἀποδεχθέντες τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ζῶντες κατὰ Χριστὸν θὰ ὑπερνικήσωσι τὴν κατάστασιν ταύτην, κληρονομοῦντες τὴν ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν³. Οὕτω ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν θὰ καταστῇ αἰώνιος⁴, ἀένναος⁵ καὶ αἰδῖος⁶, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τόσον τῆς ἀτελευτήτου χρονικῆς διαρκείας ὅσον καὶ τοῦ ἐνεκτιμήτου πνευματικοῦ πλούτου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ὁ Ἰγνάτιος βλέπει τὸ περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς νέαν κατάστασιν ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀπόλυτον, αἰώνιαν καὶ «ἀληθινήν», ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ Χριστιανοὶ εἶναι θετικῶς καὶ πραγματικῶς μακάριοι ἄνθρωποι· Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐκφράζεται ὡς χορήγησις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀληθινῆς ζωῆς εἰς τοὺς πιστούς.

Τοῦτο εἶναι ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργείας τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ὅστις ἀποκαλυπτόμενος ποικιλοτρόπως, καθιστᾷ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν

1. Μαγν. 7,2.

2. Βλ. Α' Κορ. 15,50 ἐξ.

3. «Ἀφθαρσία», Ἐφεσ. 17,1. Μαγν. 6,2. Πολ. 2,3, «ἀθανασία», Ἐφεσ. 20,2. Πρβλ. καὶ Α' Κορ. 15,53, «δεῖ γὰρ τὸ φθαρόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητόν τοῦτο ἐνδύσασθαι «ἀθανασίαν», Α' Πέτρ. 1,4.23, Β' Τιμ. 1,10.

4. Ἐφεσ. 18,1. Πολ. 2, 3.

5. Ρωμ. 7,3.

6. Ἐφεσ. 19,3.

συνειδητήν ἀνάγκην διὰ τὸν ἄνθρωπον. Κατόπιν μακρᾶς προπαρασκευῆς τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Πατέρων καὶ τῶν Προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ αἰώνιος Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐνσαρκωθεὶς πραγματικῶς καὶ συμμετασχὼν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐδημιούργησε διὰ τῆς διδασκαλίας, τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ ἀνθρώπινου γένους καθίσταται ἐφικτή. Οὕτω, ἡ ἀληθινὴ ζωὴ γίνεται δυνατότης, καθίσταται ὅμως καὶ πραγματικότης μόνον μετὰ τὴν καταβολὴν καὶ ἰδίων προσπαθειῶν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῶν ὁποίων λαμβάνει τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν τεινόμενον δῶρον. Ὅταν ὁ θεῖος καὶ ὁ ἀνθρώπινος παράγων συναντηθῶσιν, ὁ ἄνθρωπος καθίσταται νέα προσωπικότης μετὰ νέων σκέψεων, νέας θελήσεως, νέων αἰσθημάτων καὶ μακαρίας θρησκευτικῆς ἐμπειρίας διὰ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κοινωνίας, ἧτις κατὰ τὸν μέλλοντα χρόνον διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἐνώσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ θὰ καταστῆ τελειότερα.

Εἶναι εὐδιάκριτον τὸ ζωηρὸν μυστικιστικὸν χρῶμα, τὸ ὁποῖον ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Ἰγνατίου, ἀναδεικνύουσα τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν ὡς τὸν μοναδικὸν πόθον τοῦ ἀνθρώπου, φέρει. Ὁ μυστικισμὸς ὅμως οὗτος δὲν εἶναι παθητικὸς καὶ στατικὸς, ὡς ἐν πλείστοις ἄλλαις θρησκευτικαῖς θεωρίαις καὶ κινήσεσιν, ἀλλὰ δημιουργικὸς, ἄγων εἰς διαρκῆ ἀγῶνα καὶ προσπάθειαν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ. Ὁ Ἰγνάτιος ἐφήρμοσε καὶ ἐμπράκτως ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν ταύτην.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰγνατίου καίτοι παρουσιάζει νέα τινὰ στοιχεῖα καὶ χρησιμοποιεῖ ἐνίοτε νέους ὅρους, δὲν εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν πρωτότυπος. Κατὰ βάσιν ἀκολουθεῖ τὸ σχῆμα τῆς ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης διὰ τῆς ἐρμηνείας ἐξαγομένης συστηματικῆς διδασκαλίας. Ἡ ἐπίδρασις τῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἰδίως δὲ τῶν συγγραφῶν τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ἰωάννου, ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰγνατίου εἶναι ἐμφανῆς. Εἶναι βεβαίως ἀπίθανον ὅτι ὁ δέσμιος ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης γράφων τὰς ἐπιστολάς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὰ βιβλία ταῦτα, ἡ δὲ ἀπιθανότης ἐπιτείνεται καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρας παραθέσεως τῶν ἐξ αὐτῶν εἰλημμένων χωρίων.

Καὶ ἡ μὲν ἐπίδρασις τοῦ Παύλου ἐπὶ τοῦ Ἰγνατίου εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη ὑπὸ τῶν μελετητῶν¹. Εἶχεν ἰδίως ὁ Ἰγνάτιος ὑπ' ὄψιν τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν καὶ τὴν πρὸς Ἐφεσίους. Παράλληλος παράθεσις χωρίων τινῶν δεικνύει τὴν ἐπίδρασιν ταύτην².

1. Πρβλ. Ο. Pfleiderer, Paulinism, (μετ. ἐκ τοῦ Γερμ.), 2α ἐκδ., Edinburgh, 1891, σελ. 214—227.

2. Παραλείπομεν τὰ ὀλίγα κατὰ λέξιν παρατιθέμενα χωρία ὡς μὴ ἀποκαλύπτοντα ἐπίδρασιν, ἀλλὰ συνειδητῆν χρῆσιν μαρτυριῶν ἐκ τῆς Κ. Δ.

Ἰγνάτιος

Ἐφ. 10

Εἰ δὲ ὥσπερ τινές, ἄθεοι ὄντες, τοῦτέστιν ἄπιστοι, λέγουσι τὸ δοκεῖν πεπονθέναι αὐτόν, ἐγὼ τί δέδεμαι, τί δὲ καὶ εὐχομαι θηριομαχῆσαι; δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω; ἄρα οὐ καταψεύδομαι τοῦ Κυρίου;

Ἐφ. 18

Περὶ ἡμῶν τὸ ἐμὸν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ, ὃ ἐστὶ σκάνδαλον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν δὲ σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος.

Ἐφ. 18

Ποῦ σοφός; ποῦ συζητητής; ποῦ καύχῃσις τῶν λεγομένων συνειδῶν;

Ἐπὶ τῶν παραπάνω χωρίων, τὸ συμπέρασμα ὁμῶς τῆς παρουσίας ἐρεύνης εἶναι ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ Παύλου ἐπὶ τοῦ Ἰγνατίου ἀφορᾷ περισσότερο τὴν ἐκφραστικὴν ἢ τὴν θεολογικὴν διατύπωσιν¹. Θεολογικῶς ἡ ἐπίδρασις τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἰωάννου εἶναι ἰσχυροτέρα, δυστυχῶς ὁμῶς εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐλαχίστη προσοχὴ ἔχει δοθῆ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τῶν ἐρμηνευτῶν, καίτοι ὑποβοηθεῖ κατὰ πολὺ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν χρονικῶν ὁρίων ἐντὸς τῶν ὁποίων τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου ἐγράφη. Ἡ σιωπὴ τοῦ Ἰγνατίου περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Ἰωάννου, τοῦ ὁποῦ ὑποτίθεται ὡς μαθητῆς², ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῇ αὐτοῦ, εἶναι βεβαίως δυσεξήγητος, ἐφ' ὅσον μάλιστα μνημονεύεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποθάνει πρὸ πεντηκονταετίας. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονός ἴσως εἶναι αἰτία τῆς μνείας τοῦ Παύλου μόνον, καθ' ὅσον ἡ μνήμη τοῦ Ἰωάννου ἦτο ἀκόμη ζωνεῖ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν Ἐφεσίων καὶ δὲν εἶχεν ἀνάγκην ὑπομνήσεως. Πάντως ἐκ τούτου συναγεται ὑπὸ πολλῶν ἐρευνητῶν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πολυειὴς δρᾶσις τοῦ Ἰωάννου ἐν Ἐφέσῳ ἦτο ἄγνωστος εἰς τὸν Ἰγνάτιον, ἄγνωστος δὲ ἦτο καὶ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ,

1. Ἐν ταῖς ὑποσημειώσεις τῆς παρουσίας μελέτης παρετέθησαν τὰ σχετικὰ χωρία.

2. Ἡ πίστις παρὰ τῷ Ἰγνατίῳ κατέχει τὴν αὐτὴν θέσιν ἣν ἔχει ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Παύλου καὶ δὴ ὡς ὀρθὴ πίστις κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀντιλήψεων (βλ. πρὸς Γαλάτας καὶ Κολοσσαεῖς ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου). Οἱ ὄροι πλήρωμα καὶ μυστήριον χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τὴν Παύλειον σημασίαν. Ἡ περὶ Ἐκκλησίας διδασκαλία τοῦ Ἰγνατίου εἶναι ἀνάπτυξις τῆς σχετικῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῇ.

3. Βλ. Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου, 1.

Παῦλος

Α' Κορ. 15, 14 ἔξ.

Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ... Τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν;... εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ τί μοι τὸ ὄφελος;

Α' Κορ. 1, 23

Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς... Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν.

Α' Κορ. 1, 20

Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητής τοῦ αἰῶνος τούτου;

γραφῆν μεταγενεστέρως. Προσεκτικωτέρω μελέτῃ τοῦ προβλήματος δεικνύει ὅτι ὁ Ἰγνάτιος εἶχεν ἀσφαλῶς ὑπ' ὄψιν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου καὶ τὴν Α' Ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου¹. Τὰ παρατιθέμενα ἐνταῦθα ὀλίγα χωρία μαρτυροῦσι τοῦτο.

Ἰγνάτιος*Ρωμ.* 7

Ἄρτον Θεοῦ θέλω, ἄρτον οὐράνιον, ἄρτον ζωῆς. ὅς ἐστι σὰρξ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ... καὶ πόμα Θεοῦ θέλω, τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἀγάπη ἀφθαρτος καὶ ἀένναος ζωῆς.

Μαγν. 7, 2

Τὸν ἀφ' ἐνὸς πατρὸς προελθόντα καὶ εἰς ἓνα ὄντα καὶ χωρήσαντα.

Ρωμ. 7

Ὑδωρ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί.

Μαγν. 8

Ὅς κατὰ πάντα εὐηρέστησε τῷ πέμψαντι αὐτόν.

Φιλ. 6

(Ὁ Χριστὸς) θύρα

Ἐφσα. 19

Ὅθεν ἐλύετο πᾶσα μαγεία, πᾶς δαιμόνιος ἠφανίζετο κακίας, ἄγνοια καθηρεῖτο, παλαιὰ βασιλεία διεφθείρετο, Θεοῦ ἀνθρωπίνως φανερούμενου.

Ἰωάννης

6, 48

Ἐγὼ εἶμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς... ὁ ἄρτος ὃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς... Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίπων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῆς ἐστὶ βρώσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῆς ἐστὶ πόσις.

16, 28

Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· πάλιν ἀφήμι τὸν κόσμον καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα.

9, 11 βξ,

Ὑδωρ ζῶν... ὕδατος ἀλλομένου.

8, 29

Ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε.

10, 7, 9

(Ὁ Χριστὸς) θύρα

Α' Ἰωάννου 3, 8

Εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἵνα λύσῃ τὸ ἔργον τοῦ διαβόλου.

Δύο ἐκ τῶν κυριωτέρων ἰδεῶν, αἵτινες διήκουσι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου καὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ Ἐπιστολῆς, αἱ περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ θεοῦ Λόγου καὶ τῆς αἰωνίας ζωῆς, ἐπανευρίσκονται ὡς κύρια ἰδέαι καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἰγνατίου. Παρίσταται οὕτω ὁ Ἰγνάτιος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ περὶ ἀληθινῆς καὶ αἰωνίας ζωῆς ὡς μαθητῆς τοῦ Ἰωάννου.

Ἡ καταπολέμησις τῶν αἰρέσεων εἶναι ὁ δεῦτερος παράγων τῆς διαμορφώσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰγνατίου. Ὡς καὶ οἱ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης, μολοντί γράφει περὶ προβλημάτων καθολικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἐκθέτει γνώμας αἰωνίου κύρους, χρωματίζει τὴν διαπραγμάτευσιν τούτων διὰ τῆς συγχρόνου καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἐπιμονὴ

1. Βλ. καὶ H. J. Bardsley, *The Testimony of Ignatius and Polycarp to the Writings of St. John*, *Journal of Theological Studies*, 14, 1913, σελ. 207—220.

αὐτοῦ εἰς τὸν τονισμόν τῆς ἀληθοῦς ἐνσαρκώσεως καὶ τοῦ πραγματικοῦ πάθους τοῦ Κυρίου, κατὰ τῶν Δοκητῶν, καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συσπειρώσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας καὶ ἰδίως τὸν ἐπίσκοπον, διατηροῦντα τὴν γνησίαν ἀποστολικὴν παράδοσιν¹.

Ἡ προσωπικὴ πεῖρα τοῦ Ἰγνατίου ἀποτελεῖ τὸν τρίτον παράγοντα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ὁ Ἰγνάτιος, ἀναλώσας δλόκληρον τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Θεοῦ, ἤδη ἄγεται πρὸς τὸ μαρτύριον. Τοῦτο θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ μάρτυρος ὡς εὐτυχὴς στιγμή ἄγουσα εἰς τὴν ἄμεσον ἔνωσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἣτις εἶναι ἡ ὑψίστη μακαριότητος τοῦ Χριστιανοῦ. Ἡ μίμησις τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐκφοβίζει τὸν Ἰγνάτιον, ἀλλὰ προκαλεῖ ἰσχυροτάτην ἀγαλλίασιν, ἐμφανῆ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ.

1. Ὁ Ἰγνάτιος, ἀγωνισθεὶς μετὰ τόσου ζήλου καὶ ἐπιμονῆς ὑπὲρ τῆς ὀρθῆς πίστεως, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ πρῶτος ἀγωνιστὴς τῆς ὀρθοδοξίας κατὰ τῆς ἑτεροδοξίας (βλ. Μαγν. 8, 1, ἑτεροδοξία).